

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

Βασιλική Θ. Τσιγάρα

ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

*Η τριγωνική σχέση ανάμεσα στον Ιμπν Σαούντ, τον Σαρίφ Χουσεΐν και τη Μεγάλη
Βρετανία από το 1915-1925 με βάση τα αρχεία του Foreign Office*

Επιβλέπων καθηγητής: Επίκουρος καθηγητής, Μοχάμαντ Σχαριάτ-Παναχί

Επιτροπή Δεοντολογίας του Τμήματος:

Καθηγήτρια, Ιφιγένεια Τουρναβίτου

Καθηγητής, Πολυμέρης Βόγλης

Επίκουρη Καθηγήτρια, Δάφνη Τραγάκη

Βόλος

Φεβρουάριος 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	σ.1
Εισαγωγή	
1.1.Θεωρητικό πλαίσιο	σ.1-2
1.2.Αντικείμενο έρευνας, στόχοι και οριοθέτηση της μελέτης	σ.3-4
1.3.Υπόθεση εργασίας -Ερευνητικά ερωτήματα	σ.4-5
1.4.Μεθοδολογία της έρευνας	σ.5-6
2.1.Κύριο Μέρος	σ.7-23
2.2.Επίλογος – Συμπεράσματα	σ.24-26
Βιβλιογραφία	σ.27-32

Περίληψη

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος μετέβαλε τις παγκόσμιες ισορροπίες επηρεάζοντας και την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, η οποία αποτέλεσε σημαντικό πεδίο ανταγωνισμού για τη Γαλλία, τη Ρωσία και τη Μεγάλη Βρετανία. Η τελευταία δε, επωφελούμενη από την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, προσέφερε στους Άραβες μια σειρά από ανταλλάγματα και συνέβαλε με την πολιτική της στην ίδρυση του σαουδαραβικού βασιλείου που από το 1932 διεκδικεί για τον εαυτό του τον τίτλο του ισλαμικού θεματοφύλακα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, σκοπός της παρούσας επιστημονικής μελέτης είναι η επισήμανση, η διερεύνηση και η ανάδειξη των βρετανικών πολιτικών και επιδιώξεων στην Αραβία από το 1915 μέχρι το 1925 με στόχο την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων και τη διεξαγωγή συμπερασμάτων. Κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας πραγματοποιήθηκε εκτενής επισκόπηση της βιβλιογραφίας, ενώ για τη συλλογή των δεδομένων αξιοποιήθηκαν πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές.

Εισαγωγή

1.1 Θεωρητικό πλαίσιο

Μολονότι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η Ιστορία άρχισε να μετατοπίζει το ερευνητικό της ενδιαφέρον από την αφήγηση των γεγονότων στη μελέτη νοοτροπιών, συμπεριφορών και κοινωνικοοικονομικών δομών των κρατών,¹ στα τέλη του ίδιου αιώνα η πλειονότητα των ιστορικών προέβη σε μία νέα θεώρηση διερεύνησης του αντικειμένου, θέτοντας στο προσκήνιο την πολυεστιακή ιστορία, η οποία αποδέχεται την ύπαρξη πολλαπλών ερμηνειών του παρελθόντος.²

Στο πλαίσιο της νέας αυτής θεώρησης εντάσσεται και η παρούσα μελέτη που επικεντρώνεται κατά το χρονικό διάστημα 1915 -1925, στις τριγωνικές σχέσεις της Μεγάλης Βρετανίας με τους δύο σημαντικότερους Άραβες φυλάρχους, οι οποίες συνέβαλαν στην εδραίωση της κυριαρχίας του οίκου των Σαούντ στην Αραβία και καθόρισαν το μέλλον περιοχής. Συνεπώς, κρίνεται σκόπιμο και αναγκαίο πριν την παρουσίαση της παρούσας ερευνητικής πρότασης να αναφερθούμε συνοπτικά στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής.

¹ Αβδελά Έφη, *Ιστορία και σχολείο*. Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα, 1998, σ.86.

² Κόκκινος Γιώργος, *Από την Ιστορία στις Ιστορίες – Προσεγγίσεις στην Ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της Ιστορίας*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1998, σ.249-264.

Με δεδομένο ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία διαφέντευε για τέσσερις περίπου αιώνες τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, τη Μικρά Ασία και την Εγγύς Ανατολή και ο διαμελισμός της αποτελούσε μείζον ζήτημα στο πλαίσιο του ανταγωνισμού των ευρωπαϊκών κρατών, τα οποία από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα διατηρούσαν τεράστια εμπορικά συμφέροντα στον οθωμανικό χώρο, είναι άξιο απορίας το γεγονός ότι η Αραβία δεν κατακτήθηκε ποτέ από τους Οθωμανούς. Η απάντηση είναι εμφανής, αν αναλογιστεί κανείς τη γεωγραφική της θέση και την έλλειψη οικονομικών πόρων που την έκαναν να μειονεκτεί σε σχέση με άλλες κατακτημένες περιοχές που βίωναν τον οθωμανικό ζυγό. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο έλεγχος της Αραβίας ανατέθηκε στους τοπικούς εμίρηδες ενώ σημαντική για τους Οθωμανούς παρέμενε η επαρχία της Χετζάζης που φιλοξενούσε τους Ιερούς Τόπους του Ισλάμ και διοικούνταν από την οικογένεια των «Σαρίφ».

Η έναρξη όμως του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1914, ανέτρεψε τη μέχρι τότε γνωστή πραγματικότητα. Σύντομα, οι παγκόσμιες ισορροπίες μεταβλήθηκαν και επηρέασαν όχι μόνο την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής αλλά και την Αραβία. Ο εμίρης της Ναζντ, Ιμπν Σαούντ μαζί με τους ουαχαμιστές που δήλωναν απόλυτη υπακοή στο πρόσωπό του, αρνήθηκαν την υπεράσπιση του οθωμανικού χαλιφάτου ως παράνομο και διεφθαρμένο, ενώ ο αντίπαλός του Σαρίφ Χουσεΐν κήρυξε την αραβική εξέγερση τον Ιούνιο του 1916 εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Σε μια προσπάθεια να επωφεληθεί από το διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και να προασπίσει τα συμφέροντά της στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, η Μεγάλη Βρετανία χαιρέτησε την αραβική εξέγερση και υποστήριξε με κάθε τρόπο τον εμίρη Ιμπν αλ Σαούντ και τον Σαρίφ Χουσεΐν. Όταν όμως διαπίστωσε την αδυναμία του δεύτερου να κυριαρχήσει στη Χετζάζη, δεν δίστασε να υποστηρίξει πολιτικά και στρατιωτικά τον Ιμπν Σαούντ, ο οποίος αποδεχόμενος τη βοήθειά της κατέκτησε μέχρι το 1926 τις τέσσερις επαρχίες της Αραβίας, τη Ναζντ, τη Χάιλ, την Ασίρ και τη Χετζάζη, ιδρύοντας επίσημα το 1932 το βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας.

1.2 Αντικείμενο έρευνας, στόχοι και οριοθέτηση της μελέτης.

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918) ανέδειξε όχι μόνο την αδυναμία του χαλιφικού θεσμού να ενώσει τους απανταχού μουσουλμάνους αλλά και την αποτυχία της Υψηλής Πύλης για έκκληση «Ιερού Πολέμου» εναντίον των Δυνάμεων της Δύσης. Οι Άραβες επηρεασμένοι από τον αραβικό εθνικισμό θεώρησαν ότι ήταν πλέον οι μοναδικοί καθοδηγητές της ούμμα και αρκετοί από αυτούς συμμεάχησαν με τις αποικιοκρατικές δυνάμεις οραματιζόμενοι την ίδρυση ενός ανεξάρτητου αραβικού βασιλείου με σαφή αντι-οθωμανικό προσανατολισμό. Σε αυτό, συνέβαλαν οι υποσχέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων και ειδικά της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία, προκειμένου να εκπληρώσει τους πολιτικούς περιφερειακούς της στόχους υποστήριξε δύο ισχυρούς τοπικούς αντιπάλους και πληρεξουσίου της στην Αραβία, εκ των οποίων ίδρυσε το 1932 το βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας. Έκτοτε, η βασιλική δυναστεία κυβερνάει τη χώρα με βάση τη σαρία, ενώ η Σαουδική Αραβία διεκδικεί τον τίτλο του «θεματοφύλακα των Ιερών Τόπων του Ισλάμ» και ασκεί σημαντική πολιτική και οικονομική επιρροή στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Επομένως, η επιλογή του παρόντος θέματος οφείλεται στο μεγάλο ενδιαφέρον της Μεγάλης Βρετανίας για την Αραβία το χρονικό διάστημα 1915-1925 και στις δύο προσωπικότητες, τον Σαρίφ Χουσεΐν και τον Ιμπν αλ Σαούντ που διαμόρφωσαν το μέλλον της περιοχής. Η σπουδαιότητα του θέματος έγκειται στο γεγονός ότι:

-Στα εδάφη της Αραβίας βρίσκονται οι Ιεροί Τόποι του Ισλάμ. Προκειμένου λοιπόν, η Υψηλή Πύλη να εξασφαλίσει τη θρησκευτική και κοσμική της νομιμότητα έναντι του μουσουλμανικού κόσμου και την ασφαλή διέλευση των προσκυνητών, συνεργάστηκε με τους δύο Άραβες εμίρηδες.

-Η Αραβία γειτνιάζε με τα βρετανικά προτεκτοράτα στην περιοχή του Κόλπου και της Μέσης Ανατολής. Προκειμένου λοιπόν, η Μεγάλη Βρετανία να διατηρήσει τον έλεγχο σε περιοχές των συμφερόντων της προέβη σε οικονομικές και στρατιωτικές ενισχύσεις προς τους δύο τοπικούς αντιπροσώπους της.

-Η Μεγάλη Βρετανία επέλεξε να ακολουθήσει μία συγκεκριμένη πολιτική, η οποία καθόρισε τόσο το μέλλον της Αραβίας όσο και της ευρύτερης περιοχής.

Επίσης, πρόκειται για ένα θέμα που δεν έχει διερευνηθεί και μελετηθεί επαρκώς στην ελληνική βιβλιογραφία.

Ως εκ τούτου, ο σκοπός της παρούσας επιστημονικής μελέτης αξιοποιώντας τις πληροφορίες των βρετανικών πρωτογενών εγγράφων να εξετάσουμε τις πολιτικές

που υιοθέτησε η Μεγάλη Βρετανία στην Αραβία το χρονικό διάστημα 1915-1925 και άλλαξαν το μέλλον της περιοχής.

Μολονότι η σχέση της με τους δύο σημαντικότερους φυλάρχους της Αραβίας έχει αποτελέσει διεθνώς αντικείμενο μελέτης σε έναν σημαντικό αριθμό άρθρων και βιβλίων,³ παρατηρήθηκε ότι τα εν λόγω συγγράμματα παρουσιάζουν περιορισμούς ως προς τον τρόπο προσέγγισης και εξέτασης του θέματος. Στη συγκεκριμένη όμως, μελέτη θα αξιοποιηθούν τα οφέλη που προκύπτουν από τη διαθεματική έρευνα των δευτερογενών και των πρωτογενών αρχείων του Foreign Office, της βιβλιοθήκης, του Κατάρ και του Άμπου Ντάμπι προσφέροντας ένα πιο άρτιο και ολοκληρωμένο αποτέλεσμα στην επιστημονική κοινότητα.

Κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας πραγματοποιήθηκε εκτενής επισκόπηση της βιβλιογραφίας. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές, όπως αρχεία, συνθήκες, επιστολές, επιστημονικά βιβλία, άρθρα και δημοσιευμένες διπλωματικές και διδακτορικές μελέτες στην αγγλική και στην ελληνική γλώσσα.

1.3 Υπόθεση εργασίας - Ερευνητικά ερωτήματα

Η υπόθεση εργασίας που υιοθετείται στην παρούσα έρευνα είναι ότι η Μεγάλη Βρετανία αντιλαμβανόμενη την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έσπευσε να διασφαλίσει τα κερκτημένα της στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Στην προσπάθειά της αυτή εντάσσεται και η πολιτική που ακολούθησε στην Αραβία από το 1915-1925, να επιλέξει και να ενισχύσει δύο ισχυρούς αντιπάλους ως πληρεξουσίου της, τον Ιμπν Σαούντ και τον Σαρίφ Χουσεΐν, οι οποίοι εκμεταλλευόμενοι το κενό εξουσίας, συμάχησαν μαζί της και καταφέρθηκαν εναντίον των Οθωμανών.

Προκειμένου λοιπόν να ελεγχθεί η υπόθεση εργασίας, θα απαντηθούν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Με ποιους τρόπους η Μεγάλη Βρετανία επέλεξε να υποστηρίξει τους δύο Άραβες αντιπάλους;
2. Τι είδους σχέσεις διατηρούσαν ο Ιμπν Σαούντ και ο Σαρίφ Χουσεΐν από το 1915-1925, με βάση τα αρχεία του Foreign Office;

³ Teitelbaum Joshua, *The Rise and Fall of the Hashimite Kingdom of Arabia*. Hurst and Company, United Kingdom, 2001, Yitzhak Gil-Har, *Boundaries Delimitation: Palestine and Trans-Jordan*. *Middle Eastern Studies*, Vol.36, No.1, January 2000.

3. Ποιοι παράγοντες καθόρισαν τις σχέσεις της Μεγάλης Βρετανίας με τον Ιμπν Σαούντ και τον Σαρίφ Χουσεΐν;
4. Ποιος τελικά από τους δύο πληρεξουσίου της Μεγάλης Βρετανίας επικράτησε στην περιοχή της Αραβίας και γιατί;

1.4 Μεθοδολογία της έρευνας

Η επιστημονική έρευνα στηρίζεται αποκλειστικά στη συστηματική μελέτη της εμπειρικής πραγματικότητας και προσπαθεί να απαντήσει στα ερωτήματα, βασιζόμενη στα στοιχεία που συλλέγονται από τα ίδια τα εξεταζόμενα φαινόμενα ή τα αντικείμενα. Στόχος της είναι η ανεύρεση των παραγόντων και των σχέσεων, οι οποίες οδηγούν στις γενικές αρχές που διέπουν το υπό μελέτη φαινόμενο και αποκαλύπτουν μία αιτιώδη σχέση.⁴

Κατά συνέπεια, βασικός σκοπός της μελέτης είναι να ελέγξει τις υποθέσεις εργασίας που θέτει, αναζητώντας την αιτιώδη σχέση μεταξύ των ανεξάρτητων και των εξαρτημένων μεταβλητών του φαινομένου που αυτή εξετάζει και ελέγχεται για την απόδειξή του.⁵ Κάθε υπόθεση εργασίας εκφράζει τη σχέση μεταξύ δύο φαινομένων, δηλαδή ή ότι το Α προκαλεί το Β ή ότι το Α και το Β προκαλούν το Γ και επομένως το Α και το Β παρότι δεν προκαλεί το ένα το άλλο, σχετίζονται μεταξύ τους.⁶ Αντίστοιχα, ως «μεταβλητή» ορίζεται η έννοια που λαμβάνει διάφορες τιμές.⁷ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η «ανεξάρτητη μεταβλητή» είναι αυτή που εκφράζει το αιτιώδες φαινόμενο της αιτιώδους θεωρίας ή υπόθεσης, ενώ η «εξαρτημένη μεταβλητή» εκφράζει το αιτιατό φαινόμενο της αιτιώδους θεωρίας ή υπόθεσης. Αν διαπιστωθεί ότι υπάρχει σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών, τότε η μία μεταβλητή επηρεάζει την άλλη.⁸ Τέλος, στην έρευνα υπάρχουν και οι «παρεμβαίνουσες μεταβλητές», οι οποίες εκφράζουν ένα παρεμβαίνον φαινόμενο που περιλαμβάνεται στην ερμηνεία της αιτιώδους θεωρίας.⁹

Ως εκ τούτου, η παρούσα μελέτη επιδιώκει να αποδείξει, εάν και κατά πόσο η πολιτική που εφάρμοσε η Μεγάλη Βρετανία στην Αραβία επηρεάστηκε από την

⁴ Evera Stephen V. *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*. Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000, σ.23.

⁵ Οπ.π. σ.23.

⁶ Οπ.π. σ.24.

⁷ Miller P. Mc.C. and Wilson Michael John, *Dictionary of Social Science Methods*. Wiley, University of Michigan, 1983, σ.110

⁸ Αναστασίου Μαρία, *Ο εκδημοκρατισμός στη Μέση Ανατολή*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2018, σ.16.

⁹ Evera Stephen V. *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, οπ.π. σ.26.

πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία δημιούργησε ένα κενό εξουσίας όσο και από τις πολιτικές των δύο ισχυρών αντιπάλων, του Ιμπν Σαούντ και του Σαρίφ Χουσεΐν που έριξαν για την εξουσία. Στην σχέση αυτή αιτίου και αποτελέσματος, διαπιστώνεται μία σειρά μεταβλητών που επιδρούν σε αυτήν και οφείλουμε να τις επισημάνουμε. Πιο συγκεκριμένα, ως «ανεξάρτητη μεταβλητή» ορίζεται το ενδιαφέρον της Μεγάλης Βρετανίας για την περιοχή της Αραβίας κατά το χρονικό διάστημα 1915-1925.

Ως «εξαρτημένες μεταβλητές» ορίζονται: α) Η επικείμενη πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και β) η διατήρηση διττής συμμαχίας της Μεγάλης Βρετανίας με τους δύο πληρεξουσικούς της. Τέλος, ως «παρεμβαίνουσα μεταβλητή» ορίζεται η αντιπαλότητα ανάμεσα στον Ιμπν Σαούντ και τον Σαρίφ Χουσεΐν.

2.1.Η τριγωνική σχέση ανάμεσα στον Ιμπν Σαούντ, τον Σαρίφ Χουσεΐν και τη Μεγάλη Βρετανία από το 1915-1925 με βάση τα αρχεία του Foreign Office

Η ιδιομορφία του πολιτικού καθεστώτος της Σαουδικής Αραβίας, το οποίο διαφέρει ριζικά από τα υπόλοιπα αραβικά καθεστώτα της Μέσης Ανατολής, έγκειται στο γεγονός της θρησκευτικο-πολιτικής συμμαχίας που πραγματοποιήθηκε το 1744 στην περιοχή της Ναζντ ανάμεσα στον οίκο των Σαούντ και σε εκείνον του σείχη Μοχάμεντ Ιμπν Αμπντ αλ- Ουάχαμπ. Έκτοτε, η Ναζντ απέκτησε πολιτική οντότητα ενώ ο πολιτικός ηγέτης της κοινότητας Μοχάμεντ Ιμπν αλ-Σαούντ δεσμεύθηκε να εφαρμόσει πιστά τις αρχές του ουαχαμπιτικού δόγματος υπό την θρησκευτική καθοδήγηση των ουλεμάδων.¹⁰

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε ότι ο όρος «ουαχαμπιτικό δόγμα» και τα παράγωγά του χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη, όπως και σε όλα τα επιστημονικά συγγράμματα, καταχρηστικά. Στην πραγματικότητα, η ορολογία αυτή αποτελεί δημιούργημα της δυτικής σκέψης και προέρχεται από το επώνυμο του ανθρώπου που το εισηγήθηκε. Συνεπώς, οι μουσουλμάνοι που ασπάζονται το θρησκευτικό κίνημα του Μοχάμεντ Ιμπν Αμπντ αλ- Ουάχαμπ περί μοναδικότητας του Θεού αποκαλούνται ουαχαμπιστές,¹¹ αν και οι ίδιοι δεν αποδέχονται τον χαρακτηρισμό για δύο βασικούς λόγους. Πρωτίστως, διότι αναγνωρίζουν τον Άμπντ αλ Ουάχαμπ ως μεταρρυθμιστή που απέρριψε κάθε αυθαίρετη ερμηνεία των πρακτικών του Προφήτη και όχι ως ιδρυτή μιας καινούργιας θρησκείας και δευτερευόντως, επειδή οι Σαουδάραβες ουλεμάδες θεμελίωσαν το θρησκευτικό ιδεολογικό τους υπόβαθρο στη Σχολή του Ιμπν Χάνμπαλ και στη διδασκαλία του Ιμπν Ταΐμίγια, από τις οποίες επηρεάστηκε και ο ίδιος ο Μοχάμεντ Ιμπν Αμπντ -αλ Ουάχαμπ.¹²

¹⁰ Waardenburg Jacques, *Islam: historical, social and political perspectives*. K.G.Publishers, Berlin, 2002, σ.232, Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*. Cambridge University Press, New York, 2010, σ.17 και Steinberg Guido, *The Wahhabi Ulama and the Saudi state, 1745 to the present*, στο Aarts Paul & Nonneman Gerd (ed.), *Saudi Arabia in the balance: political economy, society, foreign affairs*. New York University Press, Washington, 2007, σ.14, Al-Atawneh Muhammad, *Is Saudi Arabia a Theocracy? Religion and Governance in Contemporary Saudi Arabia*. *Middle Eastern Studies*, Vol. 45, No.5, September 2009, p.727, Glosemeyer Iris, *Checks, balances and transformation in the Saudi political system*, στο Paul Aarts & Gerd Nonneman (ed.), *Saudi Arabia in the balance-Political Economy, Society, Foreign Affairs*. New York University Press, Washington, 2007, σ.215.

¹¹ Nevo Joseph, *Religion and national identity in Saudi Arabia*. *Middle Eastern Studies*, Vol.34, No.3, July 1998, σ.40.

¹² Κύριος ιδρυτής της Χαμπαλικής σχολής ήταν ο Αχμάντ Ιμπν Χάνμπαλ (780-855) που αποδεχόταν μόνο το Κοράνιο και τη Σούννα ως πηγές Νόμου και διατεινόταν πως αληθινός μουσουλμάνος ήταν αυτός που όχι απλά πίστευε στο Θεό, αλλά εκείνος που εκτελούσε το θέλημά του. Τον 13ο αιώνα η

Σε κάθε περίπτωση, το σουαχαμπιτικό δόγμα εμφανίστηκε στην κεντρική Αραβία κατά τη διάρκεια της μακραίωνης οθωμανικής κυριαρχίας¹³ και η επέκτασή του ευνοήθηκε από συγκεκριμένους παράγοντες, όπως η έλλειψη διοικητικού οθωμανικού ελέγχου στην περιοχή, η διαφθορά στην οθωμανική διοίκηση, η ασυνεννοησία των τοπικών εμίρηδων και η ανυπαρξία ενιαίας εθνικής συνείδησης.¹⁴ Έτσι, μέχρι το 1913 η σαουδαραβική δυναστεία αξιοποίησε αυτή τη δυνατότητα της πολιτικής νομιμοποίησης για τους απογόνους της και εδραίωσε την κυριαρχία της στην κεντρική Αραβία,¹⁵ ενώ η περιοχή της Χετζάζης διοικήθηκε από την οικογένεια των Χασεμιτών στην οποία ανήκε και η οικογένεια του Προφήτη.¹⁶

Οι Σαρίφ ανέλαβαν τη θρησκευτική διοίκηση των Ιερών Τόπων και των συνομοσπονδιών των φυλών και από το 1517 αναγνώρισαν την κυριαρχία των Οθωμανών, οι οποίοι εμφανίζονταν ως επίσημοι θεματοφύλακες της Μέκκας και της Μεδίνας, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν νομιμοποιούνταν, ούτε μπορούσαν να

σχολή έφτασε στο απόγειο της ακμής της με τον Ιμπν Ταϊμίγια (1263-1328,) που επέκρινε τους Μαμελούκους σουλτάνους για τα λάθη και την επιφανειακή πίστη τους στο Ισλάμ. Τέλος, τον 18^ο αιώνα υπήρξε μια αναβίωση του πουριτανισμού μέσω του θρησκευτικού κινήματος των σουαχαμπιστών που ακολούθησαν πιστά τις αρχές του χανμπαλισμού. Βλ. Dekmejian Hrair R., *Επαναστατημένο Ισλάμ – Ο φονταμενταλισμός στον αραβικό κόσμο*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης, 2007 σ.43, 47 και Hourani Albert, *Η ιστορία του αραβικού κόσμου*, οπ.π. σ.255-258 και Waardenburg Jacques, *Islam: Historical, social and political perspectives*, οπ.π. σ.233.

¹³ Επειδή το σουαχαμπιτικό δόγμα είναι πολυδιάστατο, αρκετοί μελετητές προτείνουν διαφορετική ορολογία. Ο όρος θρησκευτικο-πολιτικό μεταρρυθμιστικό κίνημα χρησιμοποιείται από τον καθηγητή Esposito, ενώ ο καθηγητής Dekmejian χρησιμοποιεί τον όρο φονταμενταλιστικό κίνημα. Βλ. Esposito John L., *Islam and Politics*. Syracuse University Press, Syracuse, 1991, σ.102 και Cleveland William L. & Bunton Martin, *A history of the modern Middle East*. Westview Press, USA, 2009, σ.123.

¹⁴ Waardenburg Jacques, *Islam: historical, social and political perspectives*, οπ.π. σ.242, Nevo Joseph, *Religion and national identity in Saudi Arabia*, οπ.π. σ.37.

¹⁵ Το 1913 ο Αμπντουλαζίζ αλ Σαούντ εκδίωξε την οθωμανική φρουρά από την περιοχή της Χάσα και ανακατέλαβε την ακτή. Η Υψηλή Πύλη φοβούμενη τα χειρότερα έσπευσε να αναγνωρίσει την κυριαρχία του στην περιοχή και προχώρησε στη σύναψη Συνθήκης αναγνωρίζοντας τα εδάφη των σουαχαμπιστών ως «Οθωμανικό Σαντζάκ της Ναζντ». Βλ. Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to Bin Saud*, 1913-1916, p.1. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002da

¹⁶ Από το 1910 ο Σαρίφ Χουσεΐν, ως γνήσιος απόγονος του Προφήτη υποχρέωσε τον Ιμπν αλ-Σαούντ να υπογράψει μια συμφωνία που τον ανάγκασε να καταβάλλει φόρο στην Υψηλή Πύλη για την επαρχία της Κασίμ και να αναγνωρίσει τυπικά την εξουσία της, ενώ δύο χρόνια αργότερα οι Οθωμανοί υπέγραψαν μαζί του νέα συνθήκη, με την οποία τον αναγνώριζαν ως «πασά και κυβερνήτη της Ναζντ». Για λεπτομέρειες βλ. Weston Mark, *Prophets and Princes. Saudi Arabia from Muhammad to the present*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2008, σ.122, 124, Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*, οπ. π. σ.38-39, Champion Daryl, *The Paradoxical Kingdom*. Columbia University Press, New York, 2003, σ.39, Blight Alexander, *From Prince to King: royal succession in the house of Saud in the twentieth century*. New York University Press, New York, 1984, σ.17-18, Smyth William, *Historical setting*, στο Metz Chapin Helen (ed.), *The Saudi Arabia: a country study*. Washington Government Printing Office, Washington, 1993 σ.57, Vassiliev Alexei, *The History of Saudi Arabia*. Saqi Books, London, 1998, σ.233, Goldberg Jacob, *Philby as a source for early twentieth- century Saudi history: a critical examination*. *Middle Eastern Studies*, Vol.21, No.2, April 1985, p.233 και Troeller Gary, *The birth of Saudi Arabia: Britain and the Rise of the house of Saud*. Frank Cass, London, 1976, σ.38-39.

εξασκήσουν αυτό το δικαίωμα χωρίς την παρουσία του εκάστοτε Σαρίφ. Σε επιστολή Βρετανού αξιωματούχου που διέμενε στο Σουδάν αναφερόταν ότι «ο σεβασμός στο πρόσωπο του Σαρίφ είναι ανάλογος με εκείνον που αποδίδεται στον πάπα της Ρώμης και εκφράζεται με το χειροφίλημα του εκάστοτε Οθωμανού κυβερνήτη».¹⁷ Μάλιστα, ο σουλτάνος επέλεγε προσωπικά το διάδοχο του Προφήτη, χρηματοδοτούσε τη φρουρά του από το οθωμανικό θησαυροφυλάκιο και πλήρωνε τους μισθούς των ουλεμάδων του.

Αντίστοιχα, ο εμίρης της Μέκκας εγγυόταν την ασφάλεια των προσκυνητών από τη Δαμασκό προς την Κάαμπα, για αυτό το λόγο και εισέπραττε τακτική επιδότηση, ενώ η περιφέρειά του απαλλασσόταν από τους οθωμανικούς φόρους.¹⁸ Κατά συνέπεια, ο έλεγχος και η διαχείριση της Χετζάζης είχε βαρύνουσα σημασία τόσο για τους Οθωμανούς όσο και για τους δύο εμίρηδες, Αμπντουλαζίζ αλ –Σαούντ και Σαρίφ Χουσεΐν, αφενός διότι αποτελούσε προσοδοφόρο προορισμό λόγω του ετήσιου προσκυνήματος (Χατζ), αφετέρου επειδή αύξανε το κύρος τους ενώπιον του αραβικού κόσμου προσφέροντάς τους αξιοπιστία και νομιμοποίηση.

Σε διεθνές επίπεδο ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος μετέβαλε τις υπάρχουσες ισορροπίες τόσο στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής όσο και στην Αραβία. Η Μεγάλη Βρετανία επιχείρησε να επωφεληθεί από τον εδαφικό διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αναζήτησε στην Αραβία τοπικές συμμαχίες, ενώ παραπλήσια τακτική ακολούθησαν η Γαλλία και η Ρωσία εκμεταλλευόμενες το γεγονός ότι αρκετές οθωμανικές επαρχίες, όπως η Αίγυπτος, η Τυνησία και η Κύπρος είχαν ήδη αποσχιστεί.¹⁹

Σε κάθε περίπτωση όμως, οι στρατιωτικές τους επεμβάσεις έπρεπε να νομιμοποιηθούν και να υποστηριχθούν από τους αραβικούς πληθυσμούς που ανησυχούσαν για το μετα-οθωμανικό πολιτικό τους μέλλον. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι Μεγάλες Δυνάμεις προσέφεραν στους Άραβες μια σειρά από οικονομικά ανταλλάγματα και τους ενθάρρυναν να στραφούν εναντίον των ομοθρήσκων τους,

¹⁷ Symes George Stewart, *Secret Memorandum – “The Sharif of Mecca”*, 19 July 1915. British Library: India Office Records and Private Papers, p.1, 3. (1-5) Τελευταία ανάκτηση 02/03/23. https://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000224

¹⁸ Βλ. Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia 1916-1936*. Oxford University Press, New York, 1993, σ.16 και Myhill John, *The Islamization of Arab Nationalism. Critical Review*, Vol.22, No.1, 2010, p.31 και Smyth William, *Historical setting*, σπ.π. σ.23.

¹⁹ Βλ. Al-Rasheed Madawi, *Politics in an Arabian Oasis: the Rashidi tribal dynasty*. I.B.Tauris, London, 1991, σ.214-215.

ενισχύοντας παράλληλα τις αλυτρωτικές τους τάσεις.²⁰ Αντίστοιχα, η Υψηλή Πύλη συμμάχησε με την Αυστροουγγαρία και τη Γερμανία και κάλεσε τους μουσουλμάνους σε τζιχάντ, χωρίς ωστόσο η πρόσκλησή της να βρει απήχηση, αφού οι ομόθρησκοι Άραβες προσανατολίζονταν στη δημιουργία αραβικού κράτους.

Οι πρώτες συνομιλίες για το μέλλον της Μέσης Ανατολής ανάμεσα στον Λόρδο Κίτσενερ, Γενικό Πρόξενο και εντολοδόχο της Μεγάλης Βρετανίας στην Αίγυπτο (ο οποίος αντικαταστάθηκε μεταγενέστερα από τον Σερ Χένρυ Μακ Μάον) και τον Σαρίφ Χουσεΐν ξεκίνησαν την άνοιξη του 1914 και συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του 1915.²¹ Ιδιαίτερα σημαντική είναι η μεταξύ τους αλληλογραφία, όπου σύμφωνα με την επιστολή του Έπατου Αρμωστή, Χένρυ Μακ Μάον, οι Βρετανοί δήλωναν «ενδιαφερόμαστε να προχωρήσουμε σε μία προκαταρκτική συμφωνία που θα παραλείπει οποιαδήποτε αναφορά του Σαρίφ Χουσεΐν ως μελλοντικό χαλίφη αλλά εκτιμούμε ότι δεν έχει έρθει η κατάλληλη χρονική στιγμή».²²

β) Ο Σαρίφ Χουσεΐν απαντούσε με τη σειρά του και διαβεβαίωνε το Λονδίνο ότι «το αραβικό έθνος είναι αποφασισμένο να επιτύχει την ελευθερία του» και ότι «υπάρχουν κοινά συμφέροντα και για τις δύο πλευρές». Για αυτούς τους λόγους «...ζητώ την έγκριση της Μεγάλης Βρετανίας ώστε να προχωρήσω στην ανακήρυξη του αραβικού χαλιφάτου στο όνομα του Ισλάμ με συγκεκριμένα σύνορα».²³ Διαβεβαίωνε ότι οι Βρετανοί «...θα προτιμούνται έναντι άλλων σε όλες τις οικονομικές επιχειρήσεις που θα δραστηριοποιούνται στις αραβικές χώρες», αναφερόταν σε «αμοιβαία στρατιωτική και ναυτική συνδρομή και από τις δύο πλευρές»,²⁴ ζητούσε από τη βρετανική κυβέρνηση να αναγνωρίσει «την κατάργηση ξένων προνομίων στις αραβικές χώρες» και κατέληγε με τη φράση «παρακαλώ εντός τριάντα ημερών να λάβω θετική ή αρνητική απάντηση, προκειμένου να έχω πλήρη ελευθερία δράσης.»²⁵

²⁰ Βλ. Παπανδρέου Δημήτρης, *Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σ.106 και Waardenburg Jacques, *Islam: historical, social and political perspectives*, οπ.π. σ.248.

²¹ Lewis Mark, *Historical Setting*, στο Metz Chapin Helen, (ed.), *Jordan: a country study*. Washington Government Printing Office, Washington, 1991, σ.20, Παπανδρέου Δημήτρης, *Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή*, οπ.π. σ 107 και Mansfield Peter, *A history of the Middle East*. Penguin Books, London, 2003, σ.152.

²² McMahon Sir Arthur Henry, *Dispatch from His Majesty's High Commissioner for Egypt*, 26 August 1915, p.1. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000228

²³ Sharif of Mecca, *Communication from the Sharif of Mecca to Mr. Ronald Henry Amherst Storrs*, 14 July 1915, p. 2. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000228

²⁴ Οπ. π. p. 2.

²⁵ Οπ. π. p. 2.

Τέλος, σε άλλη επιστολή του επιβεβαιώνεται από τον αγγελιοφόρο του Σαρίφ Χουσεϊν ότι οι Άραβες της Χετζάζης θεωρούσαν τους Τούρκους και τους Γερμανούς συμμάχους τους υπεύθυνους για την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η θέση τους αυτή ενισχύθηκε από το γεγονός ότι τον Ιούνιο του 1915 βρετανικό αεροπλάνο πέταξε προκηρύξεις στην πόλη Ραμπί και στη Τζέντα, οι οποίες αποκάλυπταν τους υπαίτιους του Πολέμου.²⁶

Εκτός από τον Σαρίφ της Χετζάζης, το Λονδίνο προέβη σε διαπραγματεύσεις και με τον εμίρη της Ναζντ, Αμπντουλαζίζ αλ-Σαούντ. Η συνθήκη που υπογράφηκε από τον στρατηγό Πέρσι Κοξ και τον Αμπντουλαζίζ αλ Σαούντ ήταν το αποτέλεσμα μιας συνεχούς διαπραγμάτευσης, η οποία είχε ξεκινήσει από το 2014, όταν το Γραφείο των Ινδιών είχε αναθέσει στον Λοχαγό Σαίξπηρ να έρθει σε επαφή με τον εμίρη της Ναζντ, προκειμένου να εξασφαλίσει ακόμη έναν σύμμαχο στην Αραβία και να προστατεύσει τις περιοχές των συμφερόντων του.²⁷

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο υπογράφηκε στην Κατίφ μία συνθήκη παρόμοια με εκείνες των άλλων βρετανικών προτεκτοράτων του Κόλπου στις 26 Δεκεμβρίου του 1915,²⁸ η οποία : α) αναγνώριζε την εδαφική ακεραιότητα και την ανεξαρτησία, της Ναζντ, της Χάσα και της Κατίφ και τον Ιμπν αλ-Σαούντ ως «σουλτάνο τους».²⁹ β) Υποχρέωνε τον εμίρη να αποδεχτεί το βρετανικό έλεγχο, να δεσμευτεί ότι δεν θα επιχειρούσε καμιά εδαφική επέκταση σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής και ότι δεν θα συνεργαζόταν με ξένη δύναμη, χωρίς την έγκριση των Βρετανών.³⁰ γ) Τέλος, η

²⁶ Mohammed Ibn Arif Ibn Oreifan, *Statement of Messenger*, 18 August 1915, p.3. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

²⁷ Βλ. Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to Bin Saud*, 1913-1916, p.5-16. (1-17) Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000228

²⁸ και Philby Harry St John Bridger, Riyadh: Ancient and modern, *Middle East Journal*, Vol.13, No.2, Spring 1959, σ.130 και Goldberg Jacob, Captain Shakespear and Ibn Saud: A balanced reappraisal. *Middle Eastern Studies*, Vol.22, No.1, January 1986, p.74-75.

²⁹ Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.40 και Πανέλλα Κάρλο, *Η ιστορία των ισλαμικών καθεστώτων 1914-2006*. Εκδόσεις Ωκεανίδα, Αθήνα, 2010, σ.23, Weston Mark, *Prophets and Princes*, σπ.π. σ.126, Waardenburg Jacques, *Islam: historical, social and political perspectives*, σπ.π. σ.249, Gause III Gregory F., *Official Wahhabism and the sanctioning of Saudi- US relations*, in Mohammed Ayoob and Hasan Kosebalaban (eds.), *Religion and Politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the State*, Lynne Rienner, 2009, σ.136, Habib John S., *Wahhabi origins of the contemporary Saudi State*, στο Ayoob Mohammed and Kosebalaban Hasan (ed.), *Religion and politics in Saudi Arabia*. Lynne Rienner Publishers, Inc, USA, 2009, σ.61, Goldberg Jacob, Philby as a source for early twentieth-century Saudi history, σπ.π. σ.236 και Cordesman Anthony H., *Saudi Arabia enters the twenty first century: the political, foreign policy, economic and energy dimensions*. Greenwood Publishing Group, USA, 2003, σ.16.

³⁰ Shwadran Benjamin, *The Middle East, oil and the great Powers*. Frederick A. Praeger, New York, 1955, σ.285, Lenczowski George, *The Middle East in world affairs*. Cornell University Press, New

βρετανική κυβέρνηση θα κατέβαλε ετησίως στον Ιμπν αλ-Σαούντ το χρηματικό ποσό των εξήντα χιλιάδων και χίλια όπλα, προκειμένου να μην επιτεθεί στον αντίπαλό του Σαρίφ Χουσεΐν.³¹ Η τελευταία απαίτηση ήταν σημαντική για τους Βρετανούς, οι οποίοι προσπαθούσαν να ελέγξουν τις επεκτατικές φιλοδοξίες του εμίρη. Τα επίδοξα σχέδιά του είχαν ήδη αποκαλυφθεί από τον Ιούλιο του 1915, όταν ο Ιμπν αλ Σαούντ απέστειλε επιστολή στον Σαρίφ Χουσεΐν, μέσω της οποίας τον προειδοποιούσε ότι θα αναλάμβανε δράση ο ίδιος, εάν ο Σαρίφ δεν κατάφερνε μέσα σε έξι ημέρες να εκδιώξει τους Τούρκους από την Χετζάζη.³²

Σε κάθε περίπτωση, η Μεγάλη Βρετανία ενίσχυε οικονομικά και στρατιωτικά το σύμμαχό της στη Ναζντ και αποκτούσε το δικαίωμα να παρεμβαίνει στα πολιτικά δρώμενα της αραβικής Χερσονήσου, διατηρώντας τον έλεγχο σε περιοχές των συμφερόντων της.³³ Όσο για τον Σαουδάραβα εμίρη έχοντας υπό την ηγεσία του εξήντα χιλιάδες ουσιαστικά, μολονότι είχε τη δυνατότητα να επεκταθεί στη Χάιλ που διοικούνταν από τον οίκο των Ρασίντ και τους Οθωμανούς συμμάχους τους αλλά και στο βόρειο τμήμα που συνόρευε με τη Συρία, την Ιορδανία και το Ιράκ, συμβιβάστηκε με τα συμφέροντα των συμμάχων του.³⁴

Οι κατακτήσεις του όμως εμίρη της Ναζντ επετεύχθησαν λόγω των «ιχουάν»³⁵ δηλαδή των βεδουίνων, οι οποίοι εγκατέλειψαν το νομαδικό τρόπο ζωής, εγκαταστάθηκαν σε αγροτικούς οικισμούς, αποποιήθηκαν τον πολυθεϊσμό και μέσω της κατήχησης των ουλεμάδων μετατράπηκαν σε «αδελφούς» ουσιαστικά-μαχητές δηλώνοντας απόλυτη υπακοή στο πρόσωπο του εμίρη και ιμάμη τους Αμπντουλαζίζ αλ Σαούντ.³⁶ Ο στρατός των «ιχουάν» συγκρινόμενος με τις περιστασιακές δυνάμεις

York, 1962, σ.541, Champion Daryl, *The Paradoxical Kingdom*, σπ.π.σ.42, Weston Mark, *Prophets and Princes*, σπ.π. σ.126, Troeller Gary, *The birth of Saudi Arabia*, σπ.π., 86-89, Leatherdale Clive *Britain and Saudi Arabia 1925–1939: The imperial Oasis*. Frank Cass, London, 1983, σ.372-373.

³¹ Vassiliev Alexei, *The History of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.238, Troeller Gary, *The birth of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.157-167. Σε διαφορετικό αριθμό προμηθειών στρατιωτικού υλικού αναφέρεται στο σύγγραμμα Weston Mark, *Prophets and Princes*, σπ.π. σ.126.

³² Mohammed Ibn Arif Ibn Oreifan, *Statement of Messenger*, 18 August 1915, p.4. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23. http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000228

³³ Βλ. Troeller Gary, *The birth of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.90-91. Μάλιστα, με την υπογραφή της Συνθήκης η Μεγάλη Βρετανία εξασφάλιζε την ουδετερότητα του Ιμπν αλ-Σαούντ, προκειμένου να διευκολυνθεί μετέπειτα στην κατάληψη της Μεσοποταμίας. Βλ. Κούτσης Αλέξανδρος, *Μέση Ανατολή: Διεθνείς σχέσεις και πολιτική ανάπτυξη*– Τόμος Α΄, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1992, σ.79, Troeller Gary, *The birth of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.83-89 και Goldberg Jacob, *Captain Shakespeare and Ibn Saud*, σ.76-88.

³⁴ Βλ. Smyth William, *Historical setting*, σπ.π. σ.23, Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*, σπ.π.σ.41 και Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.8.

³⁵ Η λέξη «ιχουάν» στα αραβικά σημαίνει αδελφοί.

³⁶ Harold Richard Patrick Dickson, *Notes of the Akhwan movement*. B. 340, 1920, p.1. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

των οάσεων και των φυλών του παρελθόντος αρνούνταν την υπεράσπιση του οθωμανικού χαλιφάτου ως παράνομο και διεφθαρμένο και ζητούσε την επανίδρυση του αυθεντικού «νταρ αλ-Ισλάμ», θεωρώντας άπιστους, όχι μόνο τους αλλόθρησκους αλλά και όσους μουσουλμάνους δεν αποδέχονταν τις αρχές του ουαχαμιτικού δόγματος.³⁷

Το δίκαιο των φυλών είχε καταργηθεί, γεγονός που σήμαινε ότι κάθε φυλή ήταν υποχρεωμένη να αποδίδει τον ίδιο φόρο τιμής στον ιμάμη, χωρίς να εξαιρείται από το νέο καθεστώς που επέβαλε ο ουαχαμισμός. Αυτή η αλλαγή των «ιχουάν», είτε ήταν εθελοντική, είτε προέκυψε για οικονομικούς λόγους, αποδείχθηκε στην πράξη συμφέρουσα τόσο για τους ουλεμάδες όσο και για τον ίδιο τον εμίρη, διότι μέσω αυτών ικανοποιήθηκαν οι επεκτατικές φιλοδοξίες του ηγέτη τους και εξαπλώθηκε το ουαχαμιτικό δόγμα στην Αραβία.³⁸

Παράλληλα με τον εμίρη της Ναζντ, η βρετανική κυβέρνηση υποστήριξε στρατιωτικά και οικονομικά τον Σαρίφ Χουσεΐν, ο οποίος μέχρι το καλοκαίρι του 1916 ακολούθησε την τακτική της διπλής συμμαχίας με τους Οθωμανούς και τους Βρετανούς.³⁹ Με αφορμή όμως, τις εκτελέσεις σε Δαμασκό και Κωνσταντινούπολη περισσότερων από είκοσι έξι συνεργατών του γιού του Φεϊζάλ από τον Τζεμάλ πασά,⁴⁰ ο Σαρίφ Χουσεΐν κήρυξε την αραβική εξέγερση εναντίον των Οθωμανών την άνοιξη του 1916, ενώ λίγους μήνες αργότερα αυτοανακηρύχθηκε «βασιλιάς των Αράβων».⁴¹

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x00032e

Commins David, *The Wahhabi mission and Saudi Arabia*. I.B. Tauris, London, 2009, σ.82 και Waardenburg Jacques, *Islam: historical, social and political perspectives*, σπ.π. σ.247.

³⁷ Commins David, *The Wahhabi mission*, σπ.π. σ.81.

³⁸ Steinberg Guido, *The Wahhabi Ulama and the Saudi state*, σπ.π. σ.21, Waardenburg Jacques, *Islam: historical, social and political perspectives*, σπ.π. σ.248, Vassiliev Alexei, *The History of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.307, Weston Mark, *Prophets and Princes*, σπ.π. σ.125. και Dekmejian Hrair R., *Επαναστατημένο Ισλάμ*, σπ.π. σ.245.

³⁹ Βλ. Πανέλλα Κάρλο, *Η ιστορία των ισλαμικών καθεστώτων*, σπ.π. σ.29 και περί του χρηματικού ποσού που δόθηκε βλ Weston Mark, *Prophets and Princes*, σπ.π. σ.127.

⁴⁰ Ο Τζεμάλ Πασά ήταν Τούρκος κυβερνήτης της Συρίας που αποκάλυψε τη στενή συνεργασία μεταξύ Σύριων και Παλαιστινίων με τη Γαλλία πριν την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Όταν την άνοιξη του 1916 οι Οθωμανοί έστειλαν μια ταξιαρχία να ενισχύσει το στρατό τους που ήδη πολεμούσε με τους Βρετανούς στην Υεμένη, η άφιξη της στη Μεδίνα ανησύχησε το Χουσεΐν που θεώρησε πως ο Τζεμάλ πασά γνώριζε για την ανάμειξη του Φεϊζάλ με τις μυστικές εθνικές οργανώσεις. Έτσι, πήρε την απόφαση να κηρύξει την αραβική εξέγερση. Βλ. Πανέλλα Κάρλο, *Η ιστορία των ισλαμικών καθεστώτων*, σπ.π. σ.29 και Κούτσης, Αλέξανδρος, *Μέση Ανατολή*, σπ.π. σ.84.

⁴¹ Βλ. Shlaim, Avi, *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*. London: Penguin Books, 2007, σ.7.

Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to King Hussein*, 2014 – 2017, p. 12-13. Τελευταία ανάκτηση έγινε 01/02/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002b6

Αναφορικά με το θέμα της οικονομικής ενίσχυσης, επικρατεί σύγχυση στις δευτερογενείς πηγές σχετικά με τα χρηματικά ποσά που δαπανήθηκαν από το Λονδίνο κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Αραβία. Τα περισσότερα έγγραφα του Foreign Office συνηγορούν στο χρηματικό ποσό των 125.000 χιλιάδων χρυσών λιρών ανά μήνα από το 1916 μέχρι και το 1917. Υπήρξαν και περαιτέρω επιχορηγήσεις, όταν κρινόταν αναγκαίο ανάλογα με τις ανάγκες του πολέμου. Συνεπώς, όπως προέκυψε από την βιβλιογραφική ανασκόπηση των πρωτογενών εγγράφων, το μηνιαίο χρηματικό ποσό των εκατό χιλιάδων λιρών που καταγράφουν ως επί το πλείστον οι δευτερογενείς πηγές, δόθηκε μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και συνεχίστηκε μέχρι το 1919.⁴²

Συγκεκριμένα, σε τηλεγράφημα του Σερ Χένρυ Μακ Μάον στις 10 Ιουλίου του 1916 αναφέρεται ότι «υπάρχουν πειστικοί λόγοι που ο Σαρίφ Χουσεΐν ζητάει 125.000 χρυσές λίρες ανά μήνα προς το παρόν». Οι σημαντικότεροι εξ αυτών είναι ότι «οι Βρετανοί έχουν ενθαρρύνει την αραβική εξέγερση εναντίον των Οθωμανών και ότι λόγω του πολέμου οι Άραβες της Χετζάζης δεν μπορούν να διατηρήσουν αποθέματα τροφίμων, ενώ ο Σαρίφ δεν έχει τη δυνατότητα να συγκεντρώσει τα χρηματικά ποσά που χρειάζεται μέσω της φορολογίας».⁴³

Σε άλλο έγγραφο ο Γραμματέας του Foreign Office, Ρόμπερτ Τσάλμερς στις 20 Νοεμβρίου του 1916, δηλαδή λίγους μήνες μετά την αραβική εξέγερση αναφέρει ότι «ο Υπουργός Οικονομικών μέσω του Υπατου Αρμοστή έλαβε το αίτημα του Σαρίφ Αμπντάλλα για προσωρινή επιχορήγηση 10.000 χρυσών λιρών ως βοήθεια για τις συμφωνίες του με φυλές της βόρειας Χετζάζης».⁴⁴

Ένα χρόνο μετά, στις 23 Απριλίου του 1917 ο Υπάτος Αρμοστής της Αιγύπτου, Σερ Ρέγκιναλ Γουίνγκεϊτ σε τηλεγράφημά του εκτιμούσε πως εκτός από το ποσό των 125.000 χιλιάδων λιρών χρειαζόταν «το ποσό των 500.000 χιλιάδων επιπλέον για στρατιωτικές δαπάνες σε εξοπλισμό των φυλών, οι οποίες θα πολεμήσουν εναντίον των Τούρκων».⁴⁵

⁴² Μεγαλύτερο μηνιαίο χρηματικό ποσό, δηλαδή των 125.000 χιλιάδων χρυσών λιρών αναφέρει στο σύγγραμμά του ο καθηγητής Kostiner Joseph, ενώ για 200.000 χιλιάδες στερλίνες μηνιαίως κάνει λόγο ο καθηγητής Κούτσης Αλέξανδρος. Βλ. Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia*, οπ.π. σ.9 και Κούτσης Αλέξανδρος, *Μέση Ανατολή*, οπ.π. σ.81.

⁴³ Sir Henry MacMachon, *Telegram to Foreign Office*, 10 July 1916. Τελευταία ανάκτηση 02/02/23. http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x0001f8

⁴⁴ Robert Chalmers, *Foreign Office* 29208.16, 20 November 1916. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23. http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x0001f8

⁴⁵ Sir Reginald Wingate, *Telegram*, Cairo, 23 April 1917. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23. http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x0001f8

Τέλος, σύμφωνα με έγγραφο του Γενικού Διοικητή στην Αίγυπτο, Άλενμπυ στις 29 Απριλίου του 1919 η βρετανική κυβέρνηση πληροφορήθηκε ότι «ο βασιλιάς δεν μπορεί να διατηρήσει τη διαχείρισή του λόγω της μείωσης του χρηματικού ποσού και φτάνει στο σημείο να εξαναγκάζεται σε παραίτηση».⁴⁶

Αναφορικά με την ανακήρυξη του Σαρίφ σε «βασιλιά των Αράβων» διαπιστώθηκαν χρονολογικές αποκλίσεις στις περισσότερες δευτερογενείς πηγές που καταγράφουν ότι η αραβική εξέγερση έγινε το καλοκαίρι του 1916 και το Δεκέμβριο του ίδιου έτους η ανακήρυξή του σε «βασιλιά των Αράβων».⁴⁷ Με βάση τη μελέτη των αρχείων του Foreign Office, η αυτοανακήρυξή του ήταν «απρόσμενη και ξαφνική», όπως αυτό επιβεβαιώνεται από τα τηλεγραφήματα (31 Οκτωβρίου και 1 Νοεμβρίου 1916) του Σερ Χένρυ Μακ Μάον, αφού ακόμη και οι Βρετανοί δεν γνώριζαν τις προθέσεις του Σαρίφ της Μέκκας.⁴⁸ Επομένως, η αυτοανακήρυξή του Σαρίφ δεν είναι δυνατόν να έγινε σε μεταγενέστερο χρόνο, από αυτόν που αναφέρεται στα βρετανικά έγγραφα.

Το δεύτερο ζήτημα που προέκυπτε για το Λονδίνο ήταν ο τίτλος που επέλεξε ο Σαρίφ για τον εαυτό του - «βασιλιάς των Αράβων» - γεγονός που εγκυμονούσε κινδύνους. Πρωτίστως, διότι ένα χρόνο νωρίτερα οι Βρετανοί είχαν προχωρήσει στην υπογραφή συνθήκης με τον Αμπντουλαζίζ αλ- Σαούντ και δεν επιθυμούσαν να ανατραπούν οι ισορροπίες στην περιοχή της Αραβίας και δευτερευόντως επειδή θεωρούσαν ότι ο τίτλος δεν έπρεπε τουλάχιστον τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή να συνοδεύεται από εδαφικές εγγυήσεις.⁴⁹

Μάλιστα βάσει των εγγράφων του Foreign Office από συζητήσεις που είχαν γίνει με τους Βρετανούς διαφαίνεται πως ο Σαρίφ είχε επιλέξει για τον εαυτό του τον τίτλο «βασιλιάς του αραβικού έθνους» αλλά το Γραφείο των Ινδιών είχε εκφράσει την αντίθεσή του, διότι εκτιμούσε πως «καλλιεργούσε συναισθήματα αυτονομίας και

⁴⁶ General Allenby, *Telegram*, Cairo, 29 April 1919. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x0001f8

⁴⁷ Champion Daryl, *The Paradoxical Kingdom*, σπ.π. σ.42, Weston Mark, *Prophets and Princes*, σπ.π. σ.127, Edens David G., *The anatomy of the Saudi revolution*, σπ.π. σ.52, Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.7 και Lenczowski George, *The Middle East in world affairs*, σπ.π. σ.543, Mansfield Peter, *A history of the Middle East*, σπ.π. σ.156, Κούτσης Αλέξανδρος, *Μέση Ανατολή*, σπ.π. σ.74 και Findley Carter Vaughn, *The Ottoman lands to the post- First World War settlement*, στο Francis Robinson (ed.), *The Islamic World in the Age of Western Dominance*. Cambridge University Press, New York, 2010, σ.71.

⁴⁸ Sir Henry MacMahon, No 945, 31st October 1916. Τελευταία ανάκτηση 2/2/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000214

και Sir Henry MacMahon, No 958, November 1916. Τελευταία ανάκτηση 2/2/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000214

⁴⁹ Viceroy, Foreign Department, No 982, 8th December 1916. Τελευταία ανάκτηση 2/2/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000214

στους άλλους Άραβες ηγέτες». Έτσι, προτάθηκαν και άλλες επιλογές, όπως «*Η Αυτού Μεγαλειότητα, ο Σαρίφ*», «*Ο βασιλεύς των Ιερών Τόπων*» εκ μέρους της Γαλλικής κυβέρνησης, ενώ ο Σερ Χένρυ Μακ Μάον αντιπρότεινε τον τίτλο «*Βασιλιάς της Χετζάζης*», ο οποίος τελικά και υιοθετήθηκε από τους συμμάχους.⁵⁰

Ιδιαίτερα σημαντικό ήταν ότι η ανακοίνωση της εξέγερσης έγινε στο όνομα του Ισλάμ και όχι στο όνομα του αραβικού έθνους, γεγονός που δικαιολογούσε την περιορισμένη συμμετοχή των τοπικών εμίρηδων.⁵¹ Όπως ήταν αναμενόμενο, η αυτοανακήρυξη του Σαρίφ Χουσεΐν ενόχλησε τον εμίρη της Ναζντ.⁵² Αυτό διαφαίνεται από το τηλεγράφημα του Σερ Πέρσι Κοξ, όπου εξέφραζε ένα προφορικό μήνυμα του Σαρίφ Φεϊζάλ, ο οποίος ανέφερε «*παρακαλούμε τη Μεγάλη Βρετανία να προσπαθήσει να παρακινήσει τον Ιμπν Σαούντ να αναγνωρίσει τη θέση του Σαρίφ ως ηγέτη του αραβικού κινήματος*».⁵³ Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι ο εμίρης της Ναζντ εξέφρασε τις αμφιβολίες του στον Σερ Πέρσι Κοξ, εξαιτίας της ήδη υπογεγραμμένης συνθήκης με τους Βρετανούς, δεσμεύτηκε ότι θα στήριζε την αραβική εξέγερση.⁵⁴ Αυτό επιβεβαιώνεται από την επιστολή του Σερ Άρθουρ Χάιρτζελ (αριστοκράτης βρετανός αξιωματούχος στο Γραφείο των Ινδιών) που ανέφερε ότι σε άρθρο της βρετανικής εφημερίδας «*Near East*» ο Ιμπν αλ Σαούντ είχε αναγνωρίσει τον Σαρίφ Χουσεΐν ως «*βασιλιά των Αράβων*».⁵⁵

Εκτός όμως, από τον εμίρη της Ναζντ, η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία μπορεί να χαιρέτησαν με τη σειρά τους την αραβική εξέγερση αλλά αναγνώρισαν τον Σαρίφ Χουσεΐν ως «*βασιλιά της Χετζάζης*», αφενός για να περιορίσουν τις φιλοδοξίες του και αφετέρου για να μην διαταραχθούν οι ισορροπίες στην ευρύτερη περιοχή.⁵⁶ Συνεπώς, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, του υποσχέθηκαν ένα ανεξάρτητο αραβικό βασίλειο, μέσω του οποίου θα μπορούσαν να ασκήσουν έλεγχο στις περιοχές της

⁵⁰ Note by India Office, “*King Hussein title’ s*”, 14th November 1918. Τελευταία ανάκτηση 1/02/23
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000214

⁵¹ Βλ. Cleveland William L., *Sources of Arab Nationalism: an overview conservative*, στο Curtis Michael (ed.), *Religion and politics in the Middle East*. Westview Press, Colorado, 1981, σ.59.

⁵² Sir Percy Cox, *Telegram to India Office*, 2 June 1917. Τελευταία ανάκτηση.
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000215

⁵³ Sir Percy Cox, *Telegram to India Office*, 24 May 1917. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000215

⁵⁴ Βλ. Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to King Hussein*, 2014 – 2017, p. 15 -16. Τελευταία ανάκτηση έγινε 1/02/23.
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002b6

⁵⁵ Sir Arthur Hirtzel, *Private to Mr. Bell*, 21 February 1917. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000215

⁵⁶ Βλ. Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.9 και Mansfield Peter, *A history of the Middle East*, σπ.π.σ.156

Μέσης Ανατολής που τους ενδιέφεραν.⁵⁷ Οι βρετανικές προθέσεις είχαν ήδη αποκαλυφθεί από την αλληλογραφία μεταξύ του Χένρυ Μακ Μάον και του Σαρίφ Χουσεΐν από το καλοκαίρι του 1915.⁵⁸ Τότε η Μεγάλη Βρετανία είχε αρνηθεί στον αραβικό πληθυσμό το δικαίωμα να προσδιορίσει μόνος του την ταυτότητα της περιφέρειάς του και το πολιτικό του μέλλον, ζητώντας του να αποδεχτεί την προνομιακή της θέση στην περιοχή της Μεσοποταμίας⁵⁹ και καθιστώντας σαφές ότι δεν ήταν διατεθειμένη να παραχωρήσει τον έλεγχο των πλούσιων πετρελαϊκών κοιτασμάτων της Βαγδάτης και της Βασόρας στους Άραβες.⁶⁰

Αντιθέτως, ο έλεγχος της Αραβίας, όπως ήδη έχει αναφερθεί, αφέθηκε στους τοπικούς εμίρηδες που εκτός από τον Αμπντουλαζίζ αλ-Σαούντ και τον Σαρίφ Χουσεΐν αλ-Χασεμί ήταν ο Σάιντ Μοχάμεντ Ιντρις, εμίρης της Ασίρ και ο Ιμπν αλ Ρασίντ εμίρης της Χάιλ που συνεργαζόταν με τους Οθωμανούς. Από αυτούς, ο οίκος των Ρασίντ, αναζήτησε συμμάχους και ξεκίνησε έναν κύκλο διαπραγματεύσεων με τους Χασεμίτες της Χετζάζης και τον εμίρη του Κουβέιτ θεωρώντας τον εμίρη της Ναζντ υπολογίσιμη απειλή λόγω της οικονομικής και πολιτικής υποστήριξης που λάμβανε από τους Βρετανούς.⁶¹

Εκ των υστέρων, οι ανησυχίες του επιβεβαιώθηκαν, καθώς πριν τη στρατιωτική επίθεση στο εμιράτο των Ρασίντ, ο εμίρης της Ναζντ άσκησε μεγάλη οικονομική πίεση στους εμπόρους της Σαμάρ, καθιστώντας για αυτούς πλέον αδύνατη την πρόσβαση στην αγορά της Χάιλ, η οποία ελέγχονταν αποκλειστικά από

⁵⁷ Βλ. Lewis Mark, *Historical Setting*, οπ.π. σ.21.

⁵⁸ Στην πρώτη επιστολή, ο Σαρίφ Χουσεΐν αλ-Χασεμί πρότεινε την δημιουργία ενός αραβικού κράτους που θα περιελάμβανε εδάφη της σημερινής Συρίας, του Λιβάνου, της Ιορδανίας, του Ιράκ και της αραβικής Χερσονήσου, εκτός από τον κόλπο του Άντεν. Εξαιρούνταν οι περιφέρειες της Μερσίνας, της Αλεξανδρέτας, καθώς και περιοχές της σημερινής Συρίας, οι πόλεις Χομς, Χάμα και Χαλέπι. Βλ. Παπανδρέου Δημήτρης, *Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή*, οπ.π. σ.110 κ.ε, Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia*, οπ.π. σ.8-9, Romero Juan, *Arab Nationalism and the Arab Union of 1958. British Journal Middle East Studies*, Vol.42, No.2, April 2015, p.182, Satloff Robert B., *Prelude to conflict: communal interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920–1936. Middle Eastern Studies*, Vol.22, No.2, April 1986, p.150 και Findley Carter Vaughn, *The Ottoman lands to the post- First World War settlement*, οπ.π. σ.72.

⁵⁹ Παπανδρέου Δημήτρης, *Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή*, οπ.π. σ.112.

⁶⁰ Βλ. Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to King Hussein*, 2014 – 2017, p. 7 -8. (1 -21) Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002b6 και Fawcett Louise L'Estrange, *International relations of the Middle East*. Oxford University Press New York, 2009, σ.26, Hurewitz Jacob C., (ed.), *The Middle East and North Africa in world politics: a documentary record, Vol. 2, British-French Supremacy, 1914–1945*. New Heaven Yale University Press, London, 1979, σ.50 και Gotlieb Yosef, *Sectarianism and the Iraqi State*, στο Curtis Michael (ed.), *Religion and politics in the Middle East*. Westview Press, Colorado, 1981, σ.153-154.

⁶¹ Βλ. Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*, οπ.π. σ.41.

τους ουναχαμπιστές.⁶² Επ' αυτού, σε έγγραφο του Γραφείου των Ινδιών αναφέρεται ότι «...εμείς (οι Βρετανοί) θεωρούμε ότι ο Ιμπν αλ Σαούντ θα πρέπει να προβεί σε πιο αποτελεσματικό έλεγχο της Κασίμ, να σταματήσει το λαθρεμπόριο και να ασκήσει πραγματική πίεση στη φυλή Σαμάρ. Για αυτό το σκοπό είμαστε προετοιμασμένοι να τον βοηθήσουμε με περισσότερα από χίλια όπλα και εκατό χιλιάδες σφαίρες τα οποία θα βρίσκονται στη διάθεση του κου Φίλμπι, εφόσον υπάρξει ανάγκη. Όσο για τη Χάιλ, δεν θεωρώ ότι ο Ιμπν Σαούντ επιθυμεί πραγματικά να την κατακτήσει, εκτός από περιστάσεις που καθιστούν προφανές ότι το κάνει με δική μας προσφορά και υπό την καθοδήγησή μας. Οπότε σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να είμαστε έτοιμοι να διπλασιάσουμε την επιδότησή του».⁶³

Σε κάθε περίπτωση φαίνεται ότι το Λονδίνο θα βοηθούσε στρατιωτικά και οικονομικά τον Ιμπν αλ Σαούντ να κατακτήσει τη Χάιλ. Πράγματι, τον Αύγουστο του 1921, ο Αμπντουλαζίζ αλ-Σαούντ με δέκα χιλιάδες εξοπλισμένους ιχουάν κατέλαβε την πρωτεύουσα του εμιράτου των Ρασίντ⁶⁴ και αναγνωρίστηκε από τους Βρετανούς «σουλτάνος όλης της Ναζντ και των παρακείμενων περιοχών».⁶⁵

Εντούτοις, για τον εμίρη της Ναζντ μεγάλο έπαθλο παρέμενε η κατάκτηση της Χετζάζης, ένα εμιράτο που αύξανε το κύρος του ενώπιον του αραβικού κόσμου και διακρινόταν για τις ιδιαιτερότητές του. Η πρώτη ήταν ο ετερογενής πληθυσμός του, καθώς περιελάμβανε έναν αξιοσημείωτο αριθμό σιιτών, οι οποίοι κατοικούσαν στη Μεδίνα, μαζί με ομοσπονδίες φυλών εκ των οποίων κάποιες εφέλκυαν την καταγωγή τους από την οικογένεια του Προφήτη και ήταν γνωστές με το όνομα «Άσραφ».⁶⁶ Η δεύτερη ιδιαιτερότητα ήταν πως η επαρχία της Χετζάζης αποτελούσε το κέντρο του ορθόδοξου Ισλάμ και διοικούνταν από τη χασεμιτική σουνιτική οικογένεια των Σαρίφ. Συνεπώς, η κατάκτησή της είχε βαρύνουσα σημασία, αφού σε κάθε περίπτωση παρείχε στον εμίρη της Ναζντ την αξιοπιστία και τη νομιμοποίηση που χρειαζόταν.

⁶² Βλ. Al-Rasheed Madawi, *Politics in an Arabian Oasis*, σπ.π. σ.223-224 αλλά και Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.15.

⁶³ India Office, *Relations with Bin Saud*. Note by Political Department. Secret. Doc. B.288, 22 September 1918, p.1. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002b2

⁶⁴ Βλ. Champion, Daryl, *The Paradoxical Kingdom*, σπ.π. σ.44 και Al-Rasheed Madawi, *Politics in an Arabian Oasis*, σπ.π. σ.223-224 και Waardenburg, Jacques, *Islam: historical, social and political perspectives*, σπ.π. σ.249.

⁶⁵ Ο τίτλος του «σουλτάνου» παρέμενε μια τυπική διαδικασία και υιοθετήθηκε για να εντυπωσιαστεί η Βρετανία. Μάλιστα, χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει πως η Αραβία είχε πολλούς εμίρηδες, αλλά από το 1921 μόνο ο σουλτάνος ξεχώριζε από όλα τα άλλα τοπικά κέντρα εξουσίας. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.18-35, 45-52 και Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.61.

⁶⁶ Βλ. Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.29

Σύντομα, η άρνηση του Σαρίφ Χουσεΐν να αποδεχτεί τις πρακτικές του ουαχαμπισμού και μία σειρά γεγονότων που διαδραματίστηκαν στα σύνορα των δύο εμιράτων, ενέτειναν την αντιπαλότητα των δύο εμίρηδων.⁶⁷ Συγκεκριμένα, υπήρξε μια διαφωνία μεταξύ των δύο εμίρηδων για την περιοχή Κούρμα, η οποία βρισκόταν στη συνοριακή γραμμή των δύο εμιράτων και διεκδικούνταν και από τους δύο. Για τον Σαρίφ Χουσεΐν η Κούρμα ανήκε στην επαρχία της Χετζάζης ενώ για τον Ιμπν αλ Σαούντ στις κτήσεις της Ναζντ, επειδή η πλειονότητα των κατοίκων είχε ασπαστεί το ουαχαμπιτικό δόγμα.⁶⁸ Κατά συνέπεια, οι σχέσεις των δύο ανδρών ήταν ανταγωνιστικές, ενώ σε προσωπική του επιστολή, ο Ιμπν αλ Σαούντ προσάπτει στον Σαρίφ το χαρακτηρισμό του ψεύτη ισχυριζόμενος ότι «ο Σαρίφ Χουσεΐν πάντα θέλει να σας αλλάξει γνώμη και δεν ντρέπεται για τα ψέματά του, διότι αυτή είναι η συνήθειά του».⁶⁹

Η διένεξη τερματίστηκε έπειτα από διαμεσολάβηση των Βρετανών, οι οποίοι ανησυχούσαν για την κατάληψη της Μέκκας από τους ουαχαμπιστές. Συγκεκριμένα, σε βρετανικό έγγραφο του Γραφείου των Ινδιών καταγράφεται «...πράγματι ο Ιμπν αλ Σαούντ και οι ιχουάν μπορούν να καταλάβουν τη Μέκκα αλλά μάλλον δεν θα τολμήσουν διότι γνωρίζουν ότι θα εμπλακούν σε έναν αγώνα με άλλες δυνάμεις στα βόρεια. Συνεπώς είναι αμφίβολο, εάν η χρηματοδότηση πρέπει να συνεχιστεί. Αν πρόκειται για το δικό μας συμφέρον θα πρέπει να σταματήσουμε όλες τις χρηματοδοτήσεις και να αφήσουμε τους αρχηγούς να συγκρουστούν μεταξύ του. Αλλά σε αυτήν την περίπτωση θα υπάρχει ο κίνδυνος η Μέκκα να καταληφθεί από τους ουαχαμπιστές με επιπτώσεις ίσως ντροπιαστικές για μας. Μπορούμε να αναλάβουμε αυτό το ρίσκο; Εάν όχι, τότε δεν μπορούμε απλώς να στεκόμαστε και να παρατηρούμε τα γεγονότα. Πρέπει να προσπαθήσουμε να προβούμε σε επίλυση των προβλημάτων των δύο πλευρών».⁷⁰

⁶⁷ Βλ. Linabury George, The creation of Saudi Arabia and the erosion of Wahhabi conservative, οπ.π. σ.277

⁶⁸ India Office, *Arabia: The Nejd-Hejaz Feud*. Note by Political Department, 7 January 1919. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002ed

⁶⁹ Bin Saud, *Letter to Major H.R.Dickson*. Confidential, 12 April 1920. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000193.0x000212

⁷⁰ India Office, *Arabia. Question of future Policy, subsidies to chief, &*. Confidential. B.353. Notes by Political Department, 19 October 1920, p.1-3. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x00035b

Παρόλα αυτά, στη Διάσκεψη του Καΐρου, το Μάρτιο του 1921, αποκάλυψαν τα σχέδιά τους για την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.⁷¹ Ειδικότερα, η Μεσοποταμία μετονομάστηκε σε «Ιράκ» με βασιλιά τον γιό του Σαρίφ Χουσεΐν, Φεϊζάλ, ενώ δυτικά του Ιράκ και ανατολικά της Παλαιστίνης, ιδρύθηκε ένα νέο κράτος, αυτό της Μεγάλης Ιορδανίας με βασιλιά το δευτερότοκο γιο του εμίρη της Χετζάζης, Αμπντάλλα.⁷²

Το πιο σημαντικό στοιχείο που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι για πρώτη φορά χαράχτηκαν και δημιουργήθηκαν επίσημα σύνορα ανάμεσα στα βασίλεια της Ιορδανίας, του Ιράκ και του Κουβέιτ, σε μια εποχή που η έννοια των «συνόρων» ήταν άγνωστη για τις φυλές της αραβικής Χερσονήσου, οι οποίες άλλοτε ακολουθούσαν την τακτική των επιδρομών και άλλοτε μετακινούνταν σε πιο εύφορες περιοχές. Όσο για τις διεθνείς συννοριακές γραμμές, αυτές καθορίστηκαν το Δεκέμβριο του 1922 με την υπογραφή συνθήκης, ανάμεσα στον εμίρη της Ναζντ και στον Ύπατο Αρμοστή του Ιράκ, Πέρσι Κοξ.⁷³ Βάσει αυτής, η Ναζντ αποκτούσε περίπου τα δύο τρίτα των εδαφών που ανήκαν στο Κουβέιτ, τα βόρεια σύνορά της εκτεινόταν μέχρι την Μεγάλη Ιορδανία και το Ιράκ,⁷⁴ ενώ το ανατολικό τμήμα ανάμεσα στην Αραβία και στο Ιράκ χαρακτηριζόταν «ουδέτερη ζώνη» και ήταν αξιοποιήσιμο και από τους δύο γείτονες.⁷⁵ Έτσι, πέρα από το γεγονός ότι το εμιράτο της Ναζντ γειτνιάζε με τρία

⁷¹ Οι Βρετανοί εκτίμησαν ιδιαίτερα το γεγονός ότι ο εμίρης της Ναζντ κατάφερε να επιβληθεί στους ιχουάν του και να τους αποτρέψει από το να επιτεθούν στην Ιορδανία και στο Ιράκ. Ωστόσο, του ζήτησαν να παραχωρήσει την Κούρμα και την Τουράμπα στον Σαρίφ Χουσεΐν, μολονότι ο ίδιος πρόβαλε το επιχείρημα ότι αυτές οι περιοχές έπρεπε να συμπεριληφθούν στα σύνορα της Ναζντ, αφού οι κάτοικοί τους είχαν αποδεχτεί το σουαχαμπιτικό δόγμα. Βλ. Yapp Malcolm E., *The making of the modern Near East 1792-1923*. Routledge, New York, 2013, σ.339, Habib John S., *Wahhabi origins of the contemporary Saudi State*, σπ.π. σ.62.

⁷² Βλ. Mansfield Peter, *A history of the Middle East*, σπ.π.σ.182-183.

⁷³ Βλ. Lippman Thomas W., *A most improbable alliance: placing interests over ideology*, στο Ayoub Mohammed and Kosebalaban Hasan (ed.), *Religion and Politics in Saudi Arabia*. Lynne Rienner, London, 2009, σ.124 και Gil-Har Yitzhak, *Delimitation Boundaries: Trans-Jordan and Saudi Arabia*. *Middle Eastern Studies*, Vol.28, No.2, 1992, p.374.

⁷⁴ Βλ. Troeller Gary, *The birth of Saudi Arabia*, σπ.π. σ.170-182, Champion Daryl, *The Paradoxical Kingdom*, σπ.π. σ.43, Gause III Gregory F., *Official Wahhabism and the sanctioning of Saudi- US relations*, σπ.π. σ.136, Linabury George, *The creation of Saudi Arabia and the erosion of Wahhabi conservative*, σπ.π. σ.278.

⁷⁵ Οπ.π. σ.278, Πανέλλα Κάρλο, *Η ιστορία των ισλαμικών καθεστώτων*, σπ.π. σ.115, Weston Mark, *Prophets and Princes*, σπ.π. σ.132, Mansfield Peter, *A history of the Middle East*, σπ.π.σ.184, Doumato Eleanor Abdella, *The society and its environment*, στο Metz Chapin Helen (eds), *The Saudi Arabia: a country study*. Washington Government Printing Office, Washington, 1993, σ.50, Lenczowski George, *The Middle East in world affairs*, σπ.π. σ.546 και Shwadran Benjamin, *The Middle East, oil and the great powers*, σπ.π. σ.286.

εχθρικά βασίλεια που είχαν προκύψει κατόπιν βρετανικής πρωτοβουλίας, η μετακίνηση και η διέλευση των αραβικών φυλών ήταν πλέον ελεγχόμενη.⁷⁶

Περιορισμένες όμως, και ελεγχόμενες ήταν και οι οικονομικές απολαβές των φυλών που σε συνδυασμό με τη διακοπή των βρετανικών επιχορηγήσεων,⁷⁷ ώθησαν τον εμίρη Αμπντουλαζίζ αλ-Σαούντ να αναζητήσει νέους οικονομικούς πόρους και να προβεί σε συμφωνία με τον επιχειρηματία Φρανκ Χολμς, παραχωρώντας του το δικαίωμα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης πετρελαίου στην ανατολική Επαρχία, έναντι ετήσιου ενοικίου δύο χιλιάδων χρυσών λιρών. Σε περίπτωση που η Εταιρεία διέκοπτε την έρευνα εντός δεκαοκτώ μηνών, ο εμίρης διατηρούσε το δικαίωμα ακύρωσης της σύμβαση παραχώρησης.⁷⁸

Τα δύο πρώτα χρόνια, η Εταιρεία κατέβαλε το ποσό ενοικίου που είχε συμφωνηθεί και διενεργήθηκε στην περιοχή η πρώτη έρευνα, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Τον τρίτο χρόνο, η Εταιρεία αθέτησε την πληρωμή και ο εμίρης της Ναζντ προειδοποίησε τους υπεύθυνους ότι, εάν δεν κατέβαλαν το ποσό των έξι χιλιάδων χρυσών λιρών που ήδη χρωστούσαν, θα ακύρωνε την παραχώρηση. Η Εταιρεία «Χολμς» δεν απάντησε ποτέ και απώλεσε τα δικαιώματά της στη μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγό περιοχή του κόσμου.⁷⁹

Παράλληλα, όμως με την έλλειψη οικονομικών πόρων ο εμίρης της Ναζντ βρέθηκε αντιμέτωπος με ένα ακόμη πρόβλημα. Με αφορμή την επίσημη κατάργηση του οθωμανικού χαλιφάτου στις 3 Μαρτίου του 1924 από τον Κεμάλ Ατατούρκ,⁸⁰ ο Σαρίφ Χουσεΐν αυτοανακηρύχθηκε χαλίφης. Επρόκειτο για μία πολιτική ενέργεια που

⁷⁶ Μετά την υποχώρηση των Οθωμανών από τη Δαμασκό το 1918 ο εμίρης Φεϊζάλ στέφθηκε βασιλιάς της Συρίας το Μάρτιο του 1920, η οποία δεν είχε ακόμη επίσημα αναγνωρισμένα σύνορα. Για αυτό στη διάσκεψη των Βερσαλλιών προσπάθησε να εδραιώσει τη θέση του. Τον Ιανουάριο του 1919, υπέγραψε το κείμενο της Διακήρυξης Μπάλφουρ που αναγνώριζε το δικαίωμα στον ηγέτη του σιωνιστικού κινήματος και στους υπόλοιπους Εβραίους να εγκατασταθούν στην Παλαιστίνη, με αντάλλαγμα το αραβικό βασίλειο να είναι αποδεκτό απ' όλους. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Laqueur Walter and Rubin Barry (ed.), *The Israel – Arab leader reader: a documentary history of the Middle East conflict*. Penguin Books, New York, 1985, σ.19-20, Fawcett Louise L'Estrange, *International relations of the Middle East*, σπ.π. σ.29-30 και Weston Mark, *Prophets and Princes*, σπ.π. σ.131.

⁷⁷ Από τον Απρίλιο του 1920 φαίνεται να υπάρχει μια καθυστέρηση στην βρετανική επιδότηση καθώς σύμφωνα με το έγγραφο «ο Ιμπν Σαούντ θα πληρωθεί το επίδομά του σε χρυσό στο μέλλον». Βλ./ Foreign Political Department of India, *Telegram X to Civil Commissioner in Baghdad*, No.461-S, 18-19 April 1920. Τελευταία ανάκτηση.02/03/23.
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000193.0x000212

⁷⁸ Βλ.Οπ. π. σ.133 και Shwadran Benjamin, *The Middle East, oil and the great Powers*, σπ.π. σ.286-287.

⁷⁹ Οπ.π. σ.286-287.

⁸⁰ Βλ.Champion Daryl, *The Paradoxical Kingdom*, σπ.π. σ.45, Linabury George, *The creation of Saudi Arabia and the erosion of Wahhabi conservative*, σπ.π. σ.278 και Edens David G., *The anatomy of the Saudi revolution*, σπ.π. σ.52.

προκάλεσε δυσφορία όχι μόνο στο μουσουλμανικό κόσμο αλλά και στον Αμπντουλαζίζ αλ-Σαούντ, ο οποίος από τη στιγμή που τερματίστηκε η ανακωχή, κήρυξε «τζιχάντ» εναντίον της Χετζάζης.⁸¹ Λίγους μήνες μετά, η Ταΐφ καταλήφθηκε και λεηλατήθηκε από τους ουαχαμιστές⁸² ενώ οι κάτοικοι της Χετζάζης φοβούμενοι την επανάληψη των γεγονότων του 1803 υποχρέωσαν το Σαρίφ Χουσεΐν να παραιτηθεί από το αξίωμά του και με τη βοήθεια των Βρετανών να μεταβεί στην Κύπρο.⁸³

Σε κάθε περίπτωση, η Μεγάλη Βρετανία αποδέχτηκε την σαουδαραβική εισβολή στη Χετζάζη ως τετελεσμένο γεγονός, προσπαθώντας συνάμα να αποφύγει περαιτέρω αναταραχές στις γειτονικές περιοχές της Μεγάλης Ιορδανίας και του Ιράκ,⁸⁴ ενώ ο Αμπντουλαζίζ αλ-Σαούντ με δύο χιλιάδες ουαχαμιστές κατέλαβε τη Μέκκα και επέβαλε στους κατοίκους τις βασικές αρχές του ουαχαμισμού.⁸⁵ Επίσης, αποτιμώντας την αξία της πόλης, εγγυήθηκε την ασφάλεια των προσκυνητών στους Ιερούς Τόπους του Ισλάμ και αντικατέστησε τους ουλεμάδες με άλλους που είχαν ασπαστεί το δόγμα του ουαχαμισμού.⁸⁶

Το Λονδίνο αξιολογώντας τη νέα πραγματικότητα, επεδίωξε το Νοέμβριο του 1925 να ρυθμίσει τα σύνορα μεταξύ του σαουδαραβικού εμιράτου και των βορείων Χασεμιτών γειτόνων του μέσα από δύο συμφωνίες που υπογράφηκαν στην Μπάχρα και τη Χάντα. Η πρώτη καθόριζε τις σχέσεις και τα σύνορα ανάμεσα στη Ναζντ και στο Ιράκ επισημαίνοντας πως καμιά φυλή δεν μπορούσε να μετακινηθεί ή να

⁸¹ Βλ. Smyth William, *Historical setting*, οπ.π. σ.24 και Gil- Har Yitzhak, *Delimitation Boundaries*, οπ.π. σ.376. Οι πρώτες διαφωνίες ανάμεσα στον εμίρη της Ναζντ και της Χετζάζης εκδηλώθηκαν στην περιοχή της Ασίρ, όταν οι φυλές που ήταν αφοσιωμένες στους Ιντρίς ασπάστηκαν το ουαχαμιακό δόγμα, αποδεικνύοντας ότι οι συνασπισμοί μεταξύ των φυλών ήταν ιδιαίτερα εύθραυστοι. Βλ. Bang Anne K., *The Idrisi state in Asir 1906– 1934: political, religious and personal prestige as state building factors in the early Twentieth century*. Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, Bergen, 1996, σ.141, Vassiliev Alexei, *The History of Saudi Arabia*, οπ.π. σ.262. και Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*, οπ.π. σ.43.

⁸² Βλ. Edens David G., *The anatomy of the Saudi revolution*, οπ.π. σ.59, Weston Mark, *Prophets and Princes*, οπ.π. σ.134.

⁸³ Βλ. Οπ.π. σ.134, Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*, οπ.π. σ.43, Linabury George, *The creation of Saudi Arabia and the erosion of Wahhabi conservative*, οπ.π. σ.278, 279 και Edens David G., *The anatomy of the Saudi revolution*. *International Journal of Middle East Studies*, Vol.5, No.1, January 1974 οπ.π. σ.52.

⁸⁴ Βλ. Troeller Gary, *The birth of Saudi Arabia*, οπ.π. σ.218-219 και Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia*, οπ.π. σ.67.

⁸⁵ Οι φυλές της Χετζάζης έπρεπε να αποδεχτούν τη σαρία, να αποδίδουν το φόρο ελεημοσύνης, να ανταποκρίνονται στο τζιχάντ του μάμης τους και να παρέχουν προστασία ακόμη και στους προσκυνητές που δεν είχαν χρήματα να πληρώσουν για την ασφάλειά τους. Ο μάμης από την πλευρά του, θα τους αντάμειβε για την αφοσίωσή τους μοιράζοντας τις επιδοτήσεις στους αρχηγούς των φυλών. Βλ. Ochsenwald William, *Saudi Arabia and the Islamic revival*. *International Journal of Middle East Studies*, Vol.13, No.3, 1981, σ.282.

⁸⁶ Weston Mark, *Prophets and Princes*, οπ.π. σ.135.

διασχίσει το γειτονικό βασίλειο, χωρίς τη συγκατάθεση και των δύο γειτόνων,⁸⁷ ενώ η δεύτερη καθόριζε τα όρια της Ναζντ με την Υπεριορδανία αφήνοντας σε εκκρεμότητα τις περιοχές Μάαν και Άκαμπα.⁸⁸ Στην πραγματικότητα, και οι δύο συμφωνίες προσπάθησαν να επιβάλλουν συγκεκριμένους περιορισμούς στη μετακίνηση των φυλών, οι οποίες αναγνωρίζοντας τα εδαφικά σύνορα του βασιλείου τους δεν μπορούσαν πλέον να μετακινούνται ανεξέλεγκτα.

Το Δεκέμβριο του 1925 και για αρκετούς μήνες, οι ουαχαμιστές πολιορκήσαν τη δεύτερη ιερή πόλη του Ισλάμ, τη Μεδίνα και εξανάγκασαν τους κατοίκους της να παραδοθούν, ενώ ο εμίρης απαγόρευσε τις αιματοχυσίες και ανέλαβε την ευθύνη για την ασφάλεια των Ιερών Τόπων, ζητώντας να παραμένει ανέπαφος ο τάφος του Προφήτη, να καταστραφεί όμως οτιδήποτε ήταν αντίθετο με τις πρακτικές του ουαχαμισμού.⁸⁹ Η κατάκτηση της Χετζάζης ολοκληρώθηκε με την κατάληψη της Τζέντα, μιας ιστορικής πόλης, όπου διέμεναν και ξένοι διπλωμάτες, οι οποίοι ως αλλόθρησκοι απαγορευόταν να μεταβούν στη Μέκκα.

Έναν χρόνο μετά στις 8 Ιανουαρίου του 1926 πριν από τη βραδινή προσευχή, ο ιμάμης του Μεγάλους Τεμένους της Μέκκας ανακήρυξε τον Αμπντουλαζίζ αλ-Σαούντ «*βασιλιά της Χετζάζης της Ναζντ και των προσκείμενων τους περιοχών*».⁹⁰ Τρεις μήνες αργότερα, επήλθε και η αναγνώρισή του από τις δυνάμεις της Ευρώπης και συγκεκριμένα από τη Μεγάλη Βρετανία, την ΕΣΣΔ, τη Γαλλία και την Ολλανδία.⁹¹

Έχοντας υπερκεράσει όλα τα εμπόδια, το Σεπτέμβριο του 1932, ο Αμπντουλαζίζ αλ Σαούντ συγχώνευσε τις δυο επαρχίες της Ναζντ και της Χετζάζης ανακηρύσσοντας επίσημα την ίδρυση του βασιλείου της Σαουδικής Αραβίας.

⁸⁷ Βλ. Leatherdale Clive, Britain and Saudi Arabia 1925-1939, *οπ.π.* σ.375, Troeller Gary, The birth of Saudi Arabia, *οπ.π.* σ.227-231, Al-Rasheed Madawi, A History of Saudi Arabia, *οπ.π.* σ.45 και Gil-Har Yitzhak, Delimitation Boundaries, *οπ.π.* σ.377.

⁸⁸ *Οπ.π.* σ.377, Lenczowski George, The Middle East in world affairs, *οπ.π.* σ.546. Για τους Βρετανούς η Μάαν ανήκε μεν στην Υπεριορδανία, όμως συμπεριλαμβανόταν στην Εντολή της Παλαιστίνης. Η Άκαμπα από την άλλη πλευρά, αποτελούσε βάση ανεφοδιασμού τροφίμων και προμηθειών της Χετζάζης. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Gil-Har Yitzhak, Delimitation Boundaries, *οπ.π.* σ.376-377.

⁸⁹ Βλ. Waardenburg Jacques, Islam: historical, social and political perspectives, *οπ.π.* σ.250, 251.

⁹⁰ Shwadrان Benjamin, The Middle East, oil and the great Powers, *οπ.π.* σ.287, Weston Mark, Prophets and Princes, *οπ.π.* σ.137, Al-Rasheed Madawi, A History of Saudi Arabia, *οπ.π.* σ.44, Champion Daryl, The Paradoxical Kingdom, *οπ.π.* σ.46 και Kostiner Joseph, The making of Saudi Arabia, *οπ.π.* σ.104.

⁹¹ Βλ. Troeller Gary, The birth of Saudi Arabia, *οπ.π.* σ.231 και Waardenburg Jacques, Islam: historical, social and political perspectives, *οπ.π.* σ.151.

2.2.Επίλογος – Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο συνοψίζονται τα ευρήματα της μελέτης σύμφωνα με τους σκοπούς που τέθηκαν στο πρώτο εισαγωγικό κεφάλαιο της έρευνας, προκειμένου να εκπληρωθεί ο μεθοδολογικός στόχος που σχετίζεται με τον έλεγχο της υπόθεσης εργασίας. Η ερευνητική πορεία ολοκληρώνεται με την επαλήθευση των παρακάτω θέσεων και η έρευνα καταλήγει στα ακόλουθα συμπεράσματα:

Αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα που διατυπώθηκε στην εισαγωγή για τους τρόπους που επέλεξε η Μεγάλη Βρετανία να υποστηρίξει τους δύο Άραβες πληρεξουσίους της αποδείχτηκε ότι υιοθέτησε και εφάρμοσε μια πολυ-επίπεδη πολιτική. Σε οικονομικό επίπεδο ξεκίνησε τις χρηματοδοτήσεις της από το 1915 και τις συνέχισε μέχρι το 1922 με τα χρηματικά ποσά να ποικίλουν ανάλογα με τις περιστάσεις. Οι βρετανικές επιχορηγήσεις παρέχονταν σε μηνιαία βάση, ήταν αποτέλεσμα συμφωνιών και αφορούσαν όχι μόνο τον εμίρη της Ναζντ και το Σαρίφ της Χετζάζης αλλά και τους άλλους φυλάρχους στην Αραβία, ενώ τα χρηματικά ποσά μοιράζονταν από τους φυλάρχους κατά βούληση. Εκτός από το οικονομικό κομμάτι, η βρετανική κυβέρνηση προμήθευσε τους δύο πληρεξουσίους της με στρατιωτικό υλικό παρέχοντας και διευκολύνσεις στη διακίνηση των τροφίμων, ειδικά κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Τέλος, σε πολιτικό επίπεδο υπήρξε μια διαφοροποίηση όσον αφορά στην τακτική που ακολούθησε έναντι των δύο εμίρηδων. Με τον Ιμπν αλ Σαούντ υπέγραψε συνθήκες παρόμοιες με εκείνες των άλλων βρετανικών προτεκτοράτων του Κόλπου με στόχο τον αποκλεισμό ξένων δυνάμεων από την κεντρική Αραβία, τον έλεγχο των δυτικών παραλίων του Κόλπου και των θαλάσσιων οδών προς την Ινδία.

Αντιθέτως, στον Σαρίφ Χουσεΐν, οι Βρετανοί υποσχέθηκαν ένα ανεξάρτητο αραβικό κράτος αποτελούμενο από την Αραβία, τη Συρία, το Ιράκ και Υπεριορδανία με αντάλλαγμα να ηγηθεί της αραβικής εξέγερσης, ενώ το ίδιο έτος υπέγραψαν και τη μυστική συμφωνία Σάικς – Πικό που μοίραζε τη Μέση Ανατολή σε γαλλικές και βρετανικές ζώνες επιρροής. Το σημαντικότερο όμως, ήταν πως η Μεγάλη Βρετανία επωφελήθηκε από τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μοιράζοντας εδάφη που δεν της ανήκαν, ενώ στην περιοχή της Αραβίας ενίσχυσε τον ισχυρότερο εμίρη, προκειμένου να διασφαλίσει τα συμφέροντά της στην αραβική Χερσόνησο.

Επίσης, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η μελέτη των πρωτογενών πηγών ανέδειξε διαφοροποιήσεις με την πλειονότητα των δευτερογενών πηγών αναφορικά με τα χρηματικά ποσά των βρετανικών επιχορηγήσεων και τον τίτλο αναγνώρισης

στο πρόσωπο του Σαρίφ Χουσεΐν. Συγκεκριμένα, αποδείχθηκε πως τα χρηματικά ποσά δεν ήταν σταθερά, όπως καταγράφεται από τις περισσότερες δευτερογενείς πηγές, αλλά υπήρχε αύξηση ή μείωση ανάλογα με τις περιστάσεις. Όσο για τον τίτλο αναγνώρισης του Σαρίφ Χουσεΐν, ο οποίος υιοθετήθηκε τελικά και από τους συμμάχους της Μεγάλης Βρετανίας και κυριάρχησε σε όλα τα έγγραφα του *Foreign Office*, είναι «βασιλιάς της Χετζάζης» και όχι «Βασιλιάς των Αράβων».

Ως προς το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα που διατυπώθηκε για τις σχέσεις των δύο πληρεξουσίων της Μεγάλης Βρετανίας στην Αραβία, αυτές ήταν ανταγωνιστικές για τρεις βασικούς λόγους. α) Βασικό αίτιο της αντιπαλότητας των δύο εμίρηδων υπήρξαν οι θρησκευτικές διαφορές μεταξύ του ορθόδοξου σουνιτικού Ισλάμ και του ουαχαμπισμού που αντικατοπτρίζονταν στο αξιακό ισλαμικό σύστημα, το οποίο με τη σειρά του επηρέαζε τον αραβικό κοινωνικό ιστό. β) Η αριστοκρατική χασεμιτική καταγωγή του Σαρίφ της Μέκκας που νομιμοποιούσε την παρουσία του εκάστοτε Σουλτάνου ως χαλίφη και το status quo που αυτή του προσέφερε ενώπιον του μουσουλμανικού κόσμου. γ) Τα αποικιοκρατικά βασίλεια που είχαν υποσχεθεί οι Βρετανοί στους γιους του Σαρίφ Χουσεΐν αποτελούσαν εν δυνάμει απειλή για τον εμίρη της Ναζντ, παρά τις βρετανικές εγγυήσεις. Κατά συνέπεια, καταδεικνύεται εκ του αποτελέσματος ότι η σύγκρουση μεταξύ των δύο αντιπάλων ήταν μάλλον αναπόφευκτη.

Ως προς το τρίτο ερευνητικό ερώτημα όσον αφορά στο ποιοι παράγοντες καθόρισαν τις σχέσεις της Μεγάλης Βρετανίας με τους δύο Άραβες πληρεξουσίους της αποδείχτηκε ότι ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετέβαλαν τις παγκόσμιες ισορροπίες και άλλαξαν το χάρτη της περιοχής. Κατά συνέπεια, οι Μεγάλες Δυνάμεις και συγκεκριμένα η Μεγάλη Βρετανία είχε μια μοναδική ευκαιρία να αυξήσει τις κτήσεις της δημιουργώντας νέες κρατικές οντότητες και να διασφαλίσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντά της. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, προσπέρασε την αδυναμία του Σαρίφ Χουσεΐν και με την πολιτική της συνέβαλε στην ίδρυση του σαουδαραβικού κράτους ενισχύοντας τον ισχυρό εμίρη της Ναζντ, ο οποίος στην προσπάθειά του να κυριαρχήσει αποδέχτηκε τον προνομιακό της ρόλο στην περιοχή.

Αναφορικά με το τελευταίο ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε για το ποιος από τους δύο πληρεξουσίους επικράτησε στην περιοχή της Αραβίας και γιατί, αποδείχθηκε ότι σε σχέση με τον Σαρίφ Χουσεΐν, ο Ιμπν αλ Σαούντ είχε στη διάθεσή του ένα σημαντικό όπλο, τους ουαχαμπιστές «ιχουάν». Ο εξισλαμισμός των

βεδουίνων είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός «προσωπικού στρατού» που δήλωνε υπακοή αποκλειστικά στο πρόσωπο του εμίρη και ιμάμη της Ναζντ ενώ σε σύγκριση με τις περιστασιακές δυνάμεις των φυλών του παρελθόντος ζητούσε την επανίδρυση του αυθεντικού «νταρ αλ-Ισλάμ» και καταφέρονταν εναντίον όχι μόνο των αλλόθρησκων αλλά και των μουσουλμάνων που δεν αποδέχονταν τις αρχές του ουαχαμπισμού. Κατά συνέπεια, το στρατιωτικό πείραμα των ιχουάν σε συνδυασμό με το ουαχαμπιτικό δόγμα αποτέλεσαν μια φόρμουλα επιτυχίας για τον Ιμπν αλ Σαούντ, ο οποίος με τη συνδρομή των Βρετανών ίδρυσε το 1932 το βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

-Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to Bin Saud*, 1913-1916, p.1. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002da

-Symes George Stewart, *Secret Memorandum – “The Sharif of Mecca”*, 19 July 1915. British Library: India Office Records and Private Papers, p.1, 3. (1-5) Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

https://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000224

-McMahon Sir Arthur Henry, *Dispatch from His Majesty's High Commissioner for Egypt*, 26 August 1915, p.1. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000228

-Sharif of Mecca, *Communication from the Sharif of Mecca to Mr. Ronald Henry Amherst Storrs*, 14 July 1915, p. 2. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000228

-Mohammed Ibn Arif Ibn Oreifan, *Statement of Messenger*, 18 August 1915, p.3. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000228

-Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to Bin Saud*, 1913-1916, p.5-16. (1-17) Τελευταία ανάκτηση 02/03/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002da

-Mohammed Ibn Arif Ibn Oreifan, *Statement of Messenger*, 18 August 1915, p.4. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x000228

-Harold Richard Patrick Dickson, *Notes of the Akhwan movement*. B. 340, 1920, p.1. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x00032e

-Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to King Hussein*, 2014 – 2017, p. 12-13. Τελευταία ανάκτηση έγινε 01/02/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002b6

-Sir Henry MacMachon, *Telegram to Foreign Office*, 10 July 1916. Τελευταία ανάκτηση 02/02/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x0001f8

-Robert Chalmers, *Foreign Office* 29208.16, 20 November 2016. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x0001f8

-Sir Reginald Wingate, *Telegram*, Cairo, 23 April 1917. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x0001f8

-General Allenby, *Telegram*, Cairo, 29 April 1919. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x0001f8

-Sir Henry MacMahon, *No 945*, 31st October 1916. Τελευταία ανάκτηση 2/2/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000214

-Sir Henry MacMahon, *No 958*, November 1916. Τελευταία ανάκτηση 2/2/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000214

-Viceroy, Foreign Department, *No 982*, 8th December 1916. Τελευταία ανάκτηση 2/2/23 http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000214

Note by India Office, “*King Hussein title's*”, 14th November 1918. Τελευταία ανάκτηση 1/02/23

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000214

-Sir Percy Cox, *Telegram to India Office*, 2 June 1917. Τελευταία ανάκτηση.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000215

-Sir Percy Cox, *Telegram to India Office*, 24 May 1917. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23. http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000215

-Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to King Hussein*, 2014 – 2017, p. 15 -16. Τελευταία ανάκτηση έγινε 1/02/23. http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002b6

-Sir Arthur Hirtzel, *Private to Mr. Bell*, 21 February 1917. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23. http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000419.0x000215

-Political Intelligence Department of the Foreign Office, *Memorandum on British commitments to King Hussein*, 2014 – 2017, p. 7 -8. (1-21) Τελευταία ανάκτηση 02/03/23. http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002b6

-India Office, *Relations with Bin Saud*. Note by Political Department. Secret. Doc. B.288, 22 September 1918, p. 1. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x0002b2

-Bin Saud, *Letter to Major H.R.Dickson*. Confidential, 12 April 1920. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000193.0x000212

-India Office, *Arabia. Question of future Policy, subsidies to chief, &*. Confidential. B.353. Notes by Political Department, 19 October 1920, p.1-3. Τελευταία ανάκτηση 02/03/23. http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833.0x00035b

-Foreign Political Department of India, *Telegram X to Civil Commissioner in Baghdad*, No.461-S, 18-19 April 1920. Τελευταία ανάκτηση.02/03/23.

http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000193.0x000212

Δευτερογενείς πηγές

Ξενόγλωσσα βιβλία

Al-Rasheed Madawi, *A History of Saudi Arabia*. New York: Cambridge University Press, 2010

Al-Rasheed Madawi, *Politics in an Arabian Oasis: the Rashidi tribal dynasty*. London: I.B.Tauris, 1991

Bang Anne K., *The Idrisi state in Asir 1906– 1934: Political, religious and personal prestige as state building factors in the early Twentieth century*. Bergen: Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, 1996

Blight Alexander, *From Prince to King: Royal succession in the house of Saud in the twentieth century*. New York: New York University Press, 1984

Champion Daryl, *The Paradoxical Kingdom*. New York: Columbia University Press, 2003

Cleveland William L. & Bunton Martin, *A History of the modern Middle East*. USA: Westview Press, 2009

Cleveland William L., “Sources of Arab Nationalism: an overview conservative”. In *The Religion and Politics in the Middle East*, edited by Curtis Michael, 55 - 68. Colorado: Westview Press, 1981

Commins David, *The Wahhabi mission and Saudi Arabia*. London: I.B. Tauris, 2009

Cordesman Anthony H., *Saudi Arabia enters the twenty first century: The political, foreign policy, economic and energy dimensions*. USA: Greenwood Publishing Group, 2003

Doumato Eleanor Abdella, "The society and its environment", in *The Saudi Arabia: A country study*, edited by Metz Chapin Helen, 45- 49. Washington: Washington Government Printing Office, 1993

Edens David G., The anatomy of the Saudi revolution. *International Journal of Middle East Studies*, Vol.5, No.1, (1974): 50-64

Esposito John L., Islam and Politics. Syracuse: Syracuse University Press, 1991

Fawcett Louise L' Estrange, *International relations of the Middle East*. New York: Oxford University Press, 2009

Findley Carter Vaughn, 'The Ottoman lands to the post- First World War settlement', in *The Islamic World in the Age of Western Dominance* edited by Francis Robinson, New York: Cambridge University Press, 2010

Gause III Gregory F., 'Official Wahhabism and the sanctioning of Saudi- US relations'. In *Religion and Politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the State*, edited by Mohammed Ayoob and Hasan Kosebalaban, 135-148. USA: Lynne Rienner, 2009

Glosemeyer Iris, 'Checks, balances and transformation in the Saudi political system'. In *Saudi Arabia in the balance: political economy, society, foreign affairs*, edited by Paul Aarts & Gerd Nonneman, 214-233. Washington: New York University Press, 2007

Gotlieb Yosef, "Sectarianism and the Iraqi State", in *The Religion and Politics in the Middle East*, edited by Curtis Michael, 153 - 162. Colorado: Westview Press, 1981

Habib John S., 'Wahhabi origins of the contemporary Saudi State'. In *Religion and Politics in Saudi Arabia* edited by Mohammed Ayoob and Hasan Kosebalaban, 57-74. Lynne USA: Rienner Publishers, 2009

Hurewitz Jacob C., (ed.), *The Middle East and North Africa in world politics: a documentary record*, Vol. 2, British-French Supremacy, 1914–1945. London: New Heaven Yale University Press, 1979

Kostiner Joseph, *The making of Saudi Arabia 1916-1936*. New York: Oxford University Press, 1993

Leatherdale Clive, *Britain and Saudi Arabia 1925–1939: The imperial Oasis*. London: Frank Cass, 1983

Lenczowski George, *The Middle East in world affairs*. New York: Cornell University Press, 1962

Lewis Mark, 'Historical Setting'. In *Jordan: A country study* edited by Helen Chapin Metz, 1-62. Washington: Washington Government Printing Office, 1991

Linabury George, "The creation of Saudi Arabia and the erosion of Wahhabi conservative", in *The Religion and Politics in Middle East*, edited by Michael Curtis, 273 -286. Colorado: Westview Press, 1981

Lippman Thomas W., "A most improbable alliance: placing interests over ideology", in *The Religion and Politics in Saudi Arabia*, edited by Mohammed Ayoob and Hasan Kosebalaban, 123 -134. London: Lynne Rienner, 2009

Mansfield Peter, *A history of the Middle East*. London: Penguin Books, 2003

Shlaim Avi, *Lion of Jordan. The Life of King Hussein in War and Peace*. London: Penguin Books, 2007

Shwadran Benjamin, *The Middle East, oil and the great Powers*. New York: Frederick A. Praeger, 1955

Smyth William, 'Historical setting'. In *The Saudi Arabia: A country study*, edited by Helen Chapin Metz, 1-44. Washington: Washington Government Printing Office, 1993

Steinberg Guido, 'The Wahhabi Ulama and the Saudi state, 1745 to the present'. In *Saudi Arabia in the balance: political economy, society, foreign affairs*, edited by Paul Aarts & Gerd Nonneman, 11-34. Washington: New York University Press, 2007

Troeller Gary, *The birth of Saudi Arabia: Britain and the Rise of the house of Saud*. London: Frank Cass, 1976

Vassiliev Alexei, *The History of Saudi Arabia*. London: Saqi Books, 1998

Waardenburg Jacques, *Islam: Historical, social and political perspectives*. Berlin: K.G.Publishers, 2002

Weston Mark, *Prophets and Princes. Saudi Arabia from Muhammad to the present*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, 2008

Yapp Malcolm E., *The making of the modern Near East 1792-1923*. New York: Routledge, 2013

Ξερόγλωσσα άρθρα

Al-Atawneh Muhammad, Is Saudi Arabia a Theocracy? Religion and Governance in Contemporary Saudi Arabia. *Middle Eastern Studies*, Vol. 45, No.5, (2009): 721-737

Gil-Har Yitzhak, Delimitation Boundaries: Trans-Jordan and Saudi Arabia. *Middle Eastern Studies*. Vol.28, No.2, (1992): 374-384

Goldberg Jacob, Captain Shakespear and Ibn Saud: a balanced reappraisal. *Middle Eastern Studies*, Vol.22, No.1, (1986): 74-75

- Goldberg Jacob, Philby as a source for early twentieth- century Saudi history: a critical examination. *Middle Eastern Studies*, Vol.21, No.2, (1985): 223-243
- Myhill John, The Islamization of Arab Nationalism. *Critical Review*, Vol.22, No.1, (2010): 19-43
- Nevo Joseph, Religion and national identity in Saudi Arabia. *Middle Eastern Studies*, Vol.34, No.3, (1998): 34-53
- Ochsenwald William, Saudi Arabia and the Islamic revival. *International Journal of Middle East Studies*. Vol.13, No.3, (1981): 271-286
- Philby Harry St John Bridger, Riyadh: Ancient and modern. *Middle East Journal*, Vol.13, No.2, (1959):129-142
- Romero Juan, Arab Nationalism and the Arab Union of 1958. *British Journal Middle East Studies*, Vol.42, No.2, (2015): 179- 199
- Satloff Robert B., Prelude to conflict: communal interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920–1936. *Middle Eastern Studies*, Vol.22, No.2, (1986): 147 -180.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Dekmejian Hrair R., Επαναστατημένο Ισλάμ – Ο φονταμενταλισμός στον αραβικό κόσμο. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης, 2007
- Κούτσης Αλέξανδρος, *Μέση Ανατολή – Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης, 1992
- Πανέλλα Κάρλο, Η ιστορία των ισλαμικών καθεστώτων 1914 – 2006. Αθήνα: Ωκεανίδα, 2010
- Παπανδρέου Δημήτριος, *Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης, 2005.